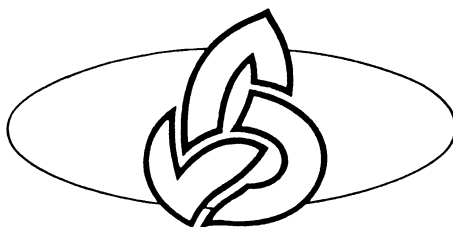

A WALDORF-ÓVODAPEDAGÓGIAI PROGRAM

***Ilona
Strazicky Ágnes***

Solymári Waldorf-Óvoda óvónői

A program szerzői:

***Annette Stroreich
dr. Takácsné Ivaskó***

Közreműködők:

dr. Jakab Tibor *belgyógyász*
Mesterházi Zsuzsa *tanszékvezető főiskolai tanár*
dr. Vekerdy Tamás *pszichológus*

Az 1994-es „Waldorf-Óvoda Programjáról” című mű készítői
A magyar Waldorf-óvónők munkacsoportja
A Solymári Waldorf-Óvoda szülői közössége

Lektorok:

***Fábián Katalin
Stöcker Károlyné***

Budapest, 1997.

*„Az ifjúságot nevelni azt jelenti,
a holnapot a mában,
a szellemet az anyagban,
a szellemi életet a földi életben átépíteni...”*

(Rudolf Steiner)

TARTALOMJEGYZÉK

	<i>Oldalszám</i>
I. BEVEZETŐ	4
II. A WALDORF-PEDAGÓGIA EMBERKÉPE	6
III. A KISGYEREK	7
<i>A kisgyerek mint a világra nyitott érzékszerv</i>	<i>7</i>
<i>Az óvodáskor sajátos képességei: Utánzás - játék - fantázia</i>	<i>9</i>
<i>Az utánzás és a játék fejlődési szakaszai kisgyerekkorban</i>	<i>13</i>
<i>Az iskolaérettség</i>	<i>14</i>
IV. A WALDORF-ÓVODA CÉLJA	16
<i>A Waldorf-óvodai nevelés alapgondolatai</i>	<i>16</i>
<i>A Waldorf-óvoda, mint burok - érzelmi biztonság - áttekinthető világ</i>	<i>18</i>
V. RITMUSOK A WALDORF-ÓVODÁBAN	20
<i>Az ünnepek ritmusa</i>	<i>20</i>
<i>A hét ritmusa</i>	<i>23</i>
<i>A nap ritmusa</i>	<i>25</i>
<i>A napi ritmus egy példája</i>	<i>26</i>
<i>Nyitvatartás, szünidők</i>	<i>27</i>
VI. A WALDORF-ÓVODAI ÉLET TEVÉKENYSÉGI FORMÁI	29
<i>Háztartási, kerti munkák, kézművesség</i>	<i>29</i>
<i>Mese - bábozás - babázás</i>	<i>32</i>
<i>Zene - ének - vers</i>	<i>36</i>
<i>Szép mozgás - a ritmikus játékokban, euritmiában</i>	<i>39</i>
<i>Képzalkotás és formázás</i>	<i>42</i>
<i>Szabad játék</i>	<i>46</i>
VII. A WALDORF-ÓVODAPEDAGÓGUS FELADATAI	48
<i>Az óvónő feladatai összefoglalva</i>	<i>48</i>
<i>Tervezés és visszatekintés</i>	<i>49</i>
<i>Gyermekmegfigyelés, gyermekmegbeszélés</i>	<i>49</i>
<i>A konferencia</i>	<i>50</i>
<i>Együttműködés a szülővel</i>	<i>51</i>
VIII. A WALDORF-ÓVODA MŰKÖDÉSI FELTÉTELEI	52
<i>A személyi feltételek</i>	<i>52</i>
<i>A tárgyi feltételek</i>	<i>53</i>
IX. ÖSSZEFOGLALÁS	55
IRODALOMJEGYZÉK	58

I. BEVEZETŐ

A Waldorf-óvoda a gyerek ismeretéből - életkoronként változó testi, lelki és szellemi szükségleteinek felismeréséből - kiindulva biztosítja a kisgyerek számára az egészséges fejlődést, az egészséges életmódot.

A Waldorf-pedagógia egészét megalapozó élettani, orvosi, pszichológiai és antropológiai ismeretek mellett a Waldorf-óvodapedagógiában a több évtizedes gyakorlati tapasztalatok mélységeiből nyert felismerések is igen nagy súllyal jelen vannak. Mindezzel az ember belső lényét és fejlődését helyezi központba.

*A Waldorf-pedagógia filozófiai háttere a Rudolf Steiner által a századelőn kidolgozott emberismeret, az úgynevezett **ANTROPOZÓFIA** (Antroposz-szófia /görögül/ = az emberre vonatkozó bölcsesség.). Az antropozófia hatással volt a gyógypedagógiára, az orvostudományra, a művészetekre, a mezőgazdaságra és más életterületekre is. (Sok esetben az antropozófia megismerési módszerei által nyert - az egyéb szakterületekre vonatkozó - alapvető megállapítások csak évtizedekkel a koncepciók kimunkálása és sikeres alkalmazása után nyerték el az egyértelmű tudományos bizonyítást.)*

*Az első Waldorf-óvodák megnyitására a Waldorf-iskola 1919-es megalapozását követően mintegy hét-nyolc évvel került sor. Ma már több ezer Waldorf-óvodai csoport működik világszerte. Szakmai és hivatalos központjuk a németországi Stuttgartban lévő, **Waldorf Óvodák Nemzetközi Szövetsége**, mely részt vesz a Waldorf-óvodapedagógiát érintő kutatásokban, rendezvényekben, valamint képzési és kiadói tevékenységekben is.*

Helyi, regionális, országos és nemzetközi szinten rendszeresen együttműködnek a Waldorf-óvónők. Céljuk, hogy a Waldorf-óvoda ideáját a maguk számára minél életszerűbbé, elevenebbé, magukat egyre inkább képessé tegyék arra, hogy e pedagógia sajátos, de egyetemes koncepcióját egyre elmélyültebben tudják megvalósítani a mindenkori helyi adottságok és körülmények között:

„itt és most”.

1988-ban Solymáron jött létre az **első magyar Waldorf-óvoda**, amelynek munkája igen nagy érdeklődést váltott ki a szülők és az óvónők körében.

1990. szeptemberében kezdte meg munkáját Solymáron a posztgraduális Waldorf óvónőképzés - pontos nevén **Waldorf Óvodapedagógiai Szeminárium**.

Azóta több mint 150 hallgató vett részt ezen az 1000 órás kurzuson, és ma már 35 Waldorf-óvodai csoport működik országszerte.

A WALDORF-ÓVODAPEDAGÓGIAI PROGRAM képet kíván adni a Waldorf-óvoda nevelésének alapjairól, lehetőségeiről, feltételeiről.

A magyarországi óvodákban folyó pedagógiai munka alapelvei, melyet az Óvodai Nevelési Országos Alapprogramja dolgozott ki, teljes mértékben és tervszerűen jelennek meg a Waldorf-óvodapedagógia valóságában.

A program szerzői:

A Solymári Waldorf-Óvoda óvónői:

Annette Stroteich

dr. Takácsné Ivaskó Ilona

Strazicky Ágnes

Közreműködők:

dr. Jakab Tibor belgyógyász

Mesterházi Zsuzsa tanszékvezető főiskolai tanár

dr. Vekerdy Tamás pszichológus

A magyar Waldorf-óvónők munkacsoportjának képviselőiben:

Kolinger Margit, Benda Tivadarné

A Solymári Waldorf-Óvoda szülői közösségéből:

Bóna László, Deli Tamásné,

Frischmann Gábor, Pusztai Judit

Az 1994-es „Waldorf-Óvoda Programjáról” című mű készítői.

II. A WALDORF-PEDAGÓGIA EMBERKÉPE

*A Waldorf-pedagógiának az európai hagyományokban gyökerező antropológiai felfogása az embert - az emberi lény legbensőbb magját - **transzcendens eredetű individualitásnak** tekinti.*

Minden individualitás egyetlen és egyszeri. Nemcsak minden ember ujjlenyomata különbözik, hanem én-struktúrája is. Ebben az értelemben az individuum rejtélyes, megközelíthetetlen mások számára, de saját maga számára is sokáig ismeretlen. Öntudatra kell ébrednie a világ és a többi ember megismeréséhez, fel kell fognia az individualitás szabadságát, amely egyben felelősségvállalás is. E felfogás szerint az emberi lét célja az egyén erőinek mind teljesebb kifejtése a világ, s a többi ember javára is.

*A megtestesült és magát testiekben és lelkiekben kinyilvánítani törekvő individualitásnak vannak az életkorral változó megismerhető, regisztrálható törvényszerűségei. Mind **testi**, mind **lelki**, mind **szellemi** értelemben leírhatóak és nyomon követhetőek ezek a változások, amelyek meglehetősen határozottsággal különítik el az egyes életkori szakaszokat egymástól. Más-más szükségletek és képességek lépnek fel az egyes életkorokban, ezen túlmenően jellegzetes alkati, temperamentumbeli sajátosságok is felismerhetőek.*

A nevelés s majd az önnevelés célja és feladata: segítséget nyújtani ahhoz, hogy az ember a fejlődési útján egészségesen haladva, a lehetőségek széles körével úgy kerüljön kapcsolatba, hogy képes legyen kiválasztani a személyiségének megfelelőit.

*Így váljon **testileg egészséges, lelkileg szabad és szellemileg kreatív emberré**. Képes legyen arra, hogy saját akaratát, érzelmeit és gondolkodását önálló és felelős életvitelre fordítsa, **környezetét** ne visszautasítsa, hanem **emberségesebbé tegye**.*

III. A KISGYEREK

Rudolf Steiner szerint az élet valósága nemcsak azt foglalja magában, ami szemmel látható, hanem rejtett mélységeiben egy eljövendő állapotot is hordoz. Így minden gyereket mint a „jövő csíráját” lehet szemlélni, aki az őt nevelő egyént arra indítja, hogy új képességeket fejlesszen ki magában: tanulja meg a jövő jeleit minden jelenségében, minden gyermekben felfedezni, megismerni, ápolni.

Ilyen értelemben a Waldorf-pedagógia, alapítója Rudolf Steiner szerint, az emberben élő szellemi individualitást a világban élő szellemiséghez akarja vezetni.

A kisgyerek mint a világra nyitott érzékszerv

A kisgyerek érzékleteiben él. Minden, ami a környezetében történik, akarva-akaratlanul hatást fejt ki rá. A látás, hallás, tapintás, ízlelés, szaglás benyomásai töltik ki belső világát, ezek irányítják és vezetik tapasztaló, megismerő tevékenységében. (S ezen túlmenően természetesen a „többi” érzéklet, mint például a nagy fontosságú egyensúly érzékelés, vagy a saját mozgásokat visszajelző kinesztetikus érzékelés.)

*A gyerek azonban nem csak a fizikai világot érzékeli, hanem a pszichikus világot is. Ezen belül elsősorban a számára fontos **másik embert** - az anyát, apát, testvéreket, majd az óvónőt...*

*A Waldorf-pedagógia felfogása szerint a gyerek nem csak kommunikatív és metakommunikatív jelzésekben fogja fel a másik ember pszichikus állapotát, realitását, hanem mintegy közvetlenül is. **Átél - ha nem is tudatosan - olyan gondolatokat és érzelmeket, melyeket a környezetében élő, számára fontos személyek gondolnak és éreznek.***

Az első években még nagyon közel áll egymáshoz a testi és a lelki fejlődés, és így számos kölcsönhatás figyelhető meg: ha szeretettel, figyelemmel, örömmel, pozitív érzéssel és gondolattal veszik körül a kisgyereket, akkor az kedvezően hat az ő érdeklődésére, az érzékelés intenzitására. Egy inger gazdag, sok érzékszervet igénybevevő környezet előhívja a gyerek belső aktivitását, erősíti a tevékenységekben, mozgásban is megnyilvánuló „testi intelligenciáját”.

*Nagyon fontos, hogy a gyerekeknek elég ideje legyen arra, hogy a **saját tempója szerint tudja felfedezni a világot**, feldolgozni tapasztalataiból származó élményeket, és elsajátítani a sokféle minőséget, különbözőséget **mindegyik érzékszerv területén**. A kisgyereket környező felnőtt világ felelőssége és egyben feladata, hogy **biztosítsa az inger gazdag fizikális, pszichés környezetet** és, hogy **ne „csapják be” érzékleiben:***

- ezért javasolt a természetes anyagok használata, a fajsúly és a felületi viszonyokat „tévesen” reprezentáló műanyagjátékokkal szemben (az állat szőrös, a fém fémes tapintású és nehéz, stb.)*
- mindezen felül: a nevelőnek **megfelelő belső tartalmakkal** - érzelmekkel és gondolatokkal - kell a gyerekek közé lépnie.*

Az óvodáskor sajátos képességei: Utánzás - játék - fantázia

Az utánzás

Az kisgyerekkor tanulásának legfőbb formája az önkéntelen figyelem által vezérelt spontán utánzás.

Az utánzás első feltétele az érzékszervek megfelelő működése, a már születéskor elkezdődő érése és tagolódása. A kisgyerek nem tudja nem utánozni azt, amit érzékel, átél, megtapasztal. Ilyen értelemben a kisgyerek „kiszolgáltatott” érzékelő és „kiszolgáltatott utánzó” - testi és lelki értelemben egyaránt.

*Spontán utánzással tanulja meg a gyerek **anyanyelvét**. Ez olyan rendkívüli teljesítmény, melyhez hasonlóra a későbbiekben nem igen lesz képes. (Ha ezt a tanulási folyamatot direkt tanítással és korrigálással akarják serkenteni, az eredmény rossz is lehet: a gyerek később kezd el és esetleg rosszabbul fog beszélni.) Hasonló a helyzet a **járás** tanításával is: siettetés, erőltetés, iskolás értelemben vett tanítás mind ortopédiailag, mind az egyensúly érzékelést illetően, mind pszichikusan káros. (A gyerek bizonytalanabban fog járni, nehezebben korrigál, így veszélyesebben esik.)*

*Az utánzásban a gyerek nemcsak a test mozgását és ügyességét utánozza, hanem - mivel a test és a lélek kisgyerekkorban még nagyon szoros összefüggésben áll - **lelki folyamatokat is** : A gyerek például az öregkor érzelmeiről is tapasztalhat valamit, ha egy öreg ember járását, mozgását, fejtartását utánozza. A felnőtt számára döbbenetes mélységben tudja beleélni magát a másik ember helyzetébe, mivoltába, lényébe.*

*A gyerek a cselekvést éli át, és ebből kiindulva kötődik érzelmileg a tapasztaltakhoz. Majd utólag fogja felfedezni a folyamatban megjelenő képzeteket és fogalmakat. A felnőtt a gondolkodással kialakított fogalmak és információk alapján mérlegeli cselekvésének lehetőségeit. A lelki képességek sora a **gondolkodást, az érzést és a cselekvésben megnyilvánuló akaratot, motivációt** illetően **ellenkező irányulást** mutat a felnőtt és az óvoda viselkedésében.*

A kisgyerek nem a szóból tanul, hanem a szemlélődésből, tapasztalatból, cselekvésből.

A Waldorf-pedagógia egy olyan érzéket is elismer, amellyel a gyermek csak a szemlélt mozgásokat, cselekvéseket érzékeli és követi úgy, mintha ő maga is végrehajtotta volna ezeket. (Összefüggést lát ebben az értelemben a test mozgékonyága és a később kifejlődött belső érzelmek és gondolkodás mozgékonyága között.)

*A kisgyerek tehát elsősorban **utánzással tanul** és ehhez megfelelő **követendő mintákat** kell látnia és átélnie maga körül. Látható, hogy a gyerekek mélységesen élvezik a cselekvésekben megnyilvánuló emberi munkát, a munkáját szerető és az azzal azonosuló ember látványát. A megfigyelt, átélt és megtapasztalt cselekvések sorrendjéből a gyermek leolvassa azok tartalmát és nagyon fontos, hogy **ő maga fogalmazhassa meg** az ily módon megszerzett tapasztalatainak értelmeit és magyarázatait.*

*Az utánzásos tanulásnak és spontán érlelődésnek ezen sajátosságai az egész kisgyerekkort jellemzik, mintegy a hetedik életév fordulójáig, amikor az önkéntelen, igen intenzív, de **könnyen elterelhető figyelem helyébe** a sokkal kisebb hatékonyságú, de a tárgynál már megtartható **szándékos figyelem lép**, a gyermek képessé válik a szóbeli, verbális tanítás befogadására.*

A játék

*A Waldorf-pedagógia nagyon komoly szerepet tulajdonít a gyermek **játékának**. A játszó gyerekekben megjelenő természetes erőket és képességeket **óvni, ápolni és erősíteni kívánja**.*

A játék a kisgyerekkor legfontosabb és legfejlesztőbb tevékenysége.

*Mint a pszichológiai kutatások eredményeiből tudjuk, a kisgyerek a külvilágból és saját belső világából nyert **tagolatlan benyomásait játékában vetíti ki** s ott újra szemügyre véve **tagolja**.*

A játék szabad kell, hogy legyen, csakis így vezet céljához, az egyéni benyomások feldolgozásához.

A játsszó gyerek örömmel és meglegedettséggel követi a belső világából fakadó indíttatásokat, melyek így egész szervezetét erősítik.

Ezt fizikai külsejében friss arcszíne, meleg keze, lába, csillogó szeme jelzi. A szabad játékban megjelenő, sokszor nagyon erős lelki és egyben testi aktivitás a keringési rendszer egészséges kialakulását is elősegíti. A gyerek belső indíttatása, akarata úgy jelenik meg szabad játékában, mint a tanulási és megértési vágy, a mozgás- és tettvágy, az érzelmi kötődés vágya, s alkotó erejének kifejeződése.

A gyerek nem kis felnőtt! A gyerekkor sajátos létforma, saját szükségletekkel és lehetőségekkel.

*A Waldorf-pedagógia azt állítja, hogy a természetben található lehetőségek változásai és sokszínűsége adják a **legjobb teret** a gyerek különböző játékformáihoz. **Komplex élményt** adnak, amelyre a gyerek a számára éppen szükséges játékkal reagál (érzékszervi, funkciós, explorációs, konstruktív játékok egészítik ki a szimbolikus és szerepjátékot).*

A fejlődés folyamán változó játékformák megfelelő játékeszközöket igényelnek.

*Fontos, hogy a benti játékszerek is tartalmazzák a szabadban található, érzékszervek számára kínált változatosságot, hívják elő a **gyereki fantázia** minél gazdagabb érvényesülését. A gyerek szabad játéka közben megismerheti a tárgyak tulajdonságait és saját akaratának és szabadságának határait is.*

*Eközben kipróbálhatja és megtapasztalhatja a megfelelő viselkedési formákat játszótársaival, és így fejlesztheti **szociális képességeit**.*

*A Waldorf-pedagógia összefüggést lát a gyerek játék közben megjelenő magatartása s majdan a felnőttkori munkához kapcsolódó magatartása és életvitele között. Célja, hogy ebből az „**útfűtő melegből**”, amely erőként lép fel a gyerek játékában és jelzi valódi belső aktivitásának teljes kielégítését, minél többet mentsen át a későbbi életszakaszokra is.*

A fantázia

A gyerekekben természetesen megjelenő erőket (teljes figyelem az érzékelésben, utánzásos tanulás, fantáziadús játék) úgy kell segíteni, hogy a gyerek szabadon tudja azokat felhasználni s ezzel fejleszteni.

Mindezekhez megfelelő környezet, tér és idő szükséges.

A modern élet szokásai és hatásai sokszor nem kedvezőek a gyermeki játék számára és a szabad tapasztalat megszerzésére. Nagyon szűk és kevés a szabad mozgástér - főleg a városi gyerekek életében -, miközben túl sok az élmény és az információ, amit feldolgozni „időhiány” miatt nem tudnak. Felgyorsult, rohanó világunkban kevés az idő arra, hogy a tárgyakkal, az emberekkel tartós kapcsolatot teremtsen a gyerek és érzelmi kötődést alakítson ki.

A technikai fejlődés folyamán áttekinthetelenné vált az emberi munka érzékelhető folyamata. (Évtizedeken át a gyerek közvetlen környezetében, szemeláttára folytak a mindennapi létfenntartó tevékenységek, a tehénfejéstől a kenyérsütésig; a fonalak fonásától a szövéséig.) Ma már az óvodáskorú gyerek is a megfelelő tapasztalatok hiányában a televízióra, könyvekre, magyarázatokra, tanításokra szorul, miközben az életkorának megfelelő tanulási módszer (utánzásos tanulás, szabad játék) nem érvényesülhet. A felnőttek világából származó divatáramlatok kényszerítően irányítják, torzítják el a gyerek fantáziáját: élményekhez csak a megvásárolható holmik által juthat.

A mese a fantázia táplálója, a maga törvényeivel erkölcsi útmutató. Ha a mesének nincs valóságos viszonya az örök emberi lelki tartalmakkal, akkor a fantázia öncélúvá válik, nem ad lelki táplálékot, fantasztikum lesz s ezzel károsítja a gyerek belső világát.

A fantázia mint elemi gyerekkori képesség, mint a játékot megváltoztató „elvarázsoló” erő eleveníti és mozdíttja meg a gyerek belső világát. Ennek tisztaságát - kapcsolatát a valódi pszichikus világgal - biztosítani és őrizni a felnőtt feladata.

Az utánczás és a játék fejlődési szakaszai kisgyerekkorban

A Waldorf-pedagógia nagyhatású fejlesztő erőnek tekinti ebben a korban a gyerek spontán aktivitását (akaratát), amely külső és belső cselekvésre indítja őt, s arra vezeti, hogy felépítse testi és lelki erőit. A fizikai, az érzelmi, a szociális és az értelmi fejlődés számos tényező együtthatásaként jelenik meg az utánczás és a játék fejlődésében.

0 - 2 1/2 éves kor: *A gyerek öntudatlanul teszi amit tesz. Nem gondolja meg, hogy mit tanul éppen, hanem elsősorban testi ügyességét gyakorolja teljes odaadással, fáradhatatlanul. Utánczással mindent úgy vesz át, ahogy az a környezetében él.*

3 éves kor körül: *Az öntudat ébredése: a gyerek felfedezi a saját lényét és az őt körülvevő világ közötti különbséget. Még úgy gondolkodik, ahogy a környezete. A játékban még nem együttműködő, mindent szeretne birtokába venni és kipróbálni. Érzelmeiben a környezetétől függ, mindent átvesz és mindenre reagál.*

A 3. és az 5. életév között: *Két új képesség jelenik meg: a gyerek fantáziája (belső képteremtő képessége) és az emlékezet gyerekkori formája. A totális utánczás gyengül és a fantázia segítségével változtatni kezd azon, amit megél. A sajátját - ami rá jellemző, ami belülről fakad - már bele tudja vinni a dolgokba. Bizonyos távolságtartás lép be a környezete és ő közé, kialakul a függetlenség elemi formája. A gyerek reagál a környezetéből jövő ingerekre, fantáziadús játékával építi belső világát. Külső dolgok és tárgyak adják a játékötleteit.*

Céltól független tevékenységeket is végez, vagy nagyon gyorsan terv nélkül változtatja célját; három-négy évesen kezdi el felfedezni a másik embert, de még mindig saját magát figyeli, kezd adni-venni, elosztani, ehhez a szükséges tapasztalat öt éves kor körül fejlődik ki.

Az 5. és a 7. életév között: A gyerek végtagjai egyre ügyesebbé válnak. Aki eddig fantáziadúsán és kreatívan játszott, krízist él meg, mert hiányozni kezdenek - fogyóban vannak - az ötletei. Külső dolgok közvetlen indítása helyett fokozatosan mutatkoznak meg a jelei annak, hogy maga tervezi a játékát. A belső képben kidolgozott előzetes elképzelés szerint keresi ki a gyerek a megfelelő anyagot és tárgyat a játékához, amely még mindig szoros kapcsolatban áll élményeivel és tapasztalataival. Érzéket fejleszt ki a többiek szükségletei iránt, másokért, másoknak is csinál dolgokat.

Az iskolaérettség

A Waldorf-óvodából kilépő gyerek erre irányuló külön erőfeszítés nélkül iskolaérett, ez általában a hetedik életév folyamán következik be. Ez az érettség megnyilvánul mozgásában, játékában - annak sokféle fent felsorolt formájában - a szociális életében és az ehhez kapcsolódó kommunikációban, az anyanyelv használatában, a környezet ismeretében, a számok világában, valamint a mesék, mondókák és versek birodalmában való jártasságában.

*A **fizikai, testi változások** a legszembeütőbb jelei az iskolaérettségnek, melyek ebben az életkorban radikálisan jelentkeznek a gyerekeknél:*

A test arányai megváltoznak, s ennek következtében a gyerek fizikai képességei is. Nem csupán a nagy, aktív mozgásokban jelennek meg új elemek, mint például az, hogy tud szökdecselni, fél lábon ugrálni, labdát dobni és elkapni, masszírozni, hanem a legaprólékosabb mozgásokban is finomodik az ügyessége, tud már csomót és masnit kötni, gombolni, varrni.

*A **szociális viselkedésben is** fejlődés tapasztalható:*

A gyerek belső világa erősebb lesz a külsőhöz képest. A játéka céltudatos és tervezett, a tárgyakhoz való kapcsolódása megváltozik, konkrét célokra inkább a speciálisan erre készített eszközök megfelelőek számára.

A barátságai már hosszabb ideig tartanak, elfogadott tagja az egész csoportnak. Arra is van már érzéke, önuralma, hogy a másoknak szót fogadjon, ajánlott tevékenységbe is be tud kapcsolódni. A gyerek belső egyensúlya engedi, hogy a különböző helyzetekhez alkalmazkodjon. Képes arra, hogy utasításokat hajtson végre, kötelességeket vállaljon, melyeknek teljesítése örömet szerez neki és önbizalmát növeli.

Alkotó tevékenységeiben is megfigyelhetjük az érettség jeleit:

Rajzaiban törekszik a tudatos komponálásra, figyelme a vonalról a felületre, a színekre helyeződik át, részletesebben kidolgozott emberformát rajzol, rajzaiban megtalálható a szimmetria.

Érzelmi élete is sokkal összetettebbé válik:

Szereti elmesélni álmait, szeret sugdolózni, titkot tartani; mindez azt mutatja, hogy kezd különbséget tenni a külső és a belső világ között, a kívánság és a valóság között. Érzelmeit jobban kezeli, kevésbé adja át magát viharos érzéseknek, nyugodtabbá, kiegyensúlyozottabbá válik. Vágyik arra, hogy a felnőttben követendő és követhető tekintélyt lásson, akit szeretetből megajándékozhat bizalmával.

Gondolkodásában is új tartalmak jelennek meg:

Az iskolaérett gyerek képes igazi kérdéseket feltenni, 10-15 percig koncentrálni szabadon vállalt munkájára, valamilyen feladatra, tárgyra, összefüggésekben gondolkodni, valamit pontosan megmagyarázni, folyamatosan tisztán beszélni. A gyerekekben kialakul az ok-okozati gondolkodás, helyesen használja a múlt időt, emlékezete tudatosává válik. Mindezek képessé teszik őt arra, hogy a későbbiekben új gondolati struktúrákat fogadjon be.

Most már várja az iskoláskor tanulási formáit.

IV. A WALDORF-ÓVODA CÉLJA

A Waldorf-óvodai nevelés alap gondolatai

A Waldorf-óvodapedagógia a későbbi egészséges életvitelt akarja megalapozni munkájával; e tevékenység eredményei ennek megfelelően csak a későbbi életszakaszokban mutatkoznak majd meg teljes mértékben.

Minden egyes gyermekben megnyilvánul a sokrétű emberi természet, melyet az óvónő tisztelettel tanulmányoz. A pedagógus a gyermek megnyilatkozásaiból „tudja meg”, hogy mire van szüksége a gyermeknek, s ezek nemcsak szóbeliek, hanem ugyancsak sokrétűek: ezek közé soroljuk például a test-meleget, az egészség-betegség jeleit, a lelki állapotok megnyilvánulásait s a tudati fejlődés megtapasztalható mozzanatait is.

*Ez speciálisan kimunkált megfigyelést igényel, amely ítélet s előítélet mentes. Nem engedi a szabadon feltörő kritikát; sőt a **nehézségeket leküzdő szeretetteljes együttélést vállal a gyerekekkel**, amelyben a gyermek emberi méltóságát megőrizheti.*

A Waldorf-óvodai nevelés a gyermekben működő természetes erőket támogatja, úgy hogy a gyermek szabadon tudja azokat alkalmazni, fejleszteni. Ez szeretetteljes, meleg légkört kíván, amely biztosítja a megfelelő fizikai és pszichés környezetet, s kizárja a zavaró és erőszakos befolyásokat.

*A cselekvés, az érzés és a gondolkodás fejlődésében figyelmes, tapintatos vezetéssel segíti az óvónő, amely nem **engedi a túlterhelést**, hanem védi a gyermek **saját érésének** és kibontakozásának tempóját. Lehetőséget nyújt arra, hogy a gyermek saját útját a megfelelő módon találja meg, s ezen egyre önállóbban járjon.*

Óvni kívánja a gyermek fejlődő belső világát, fokozatos érlelődését segíti elő: ott ajánl segítséget, ahol a gyermek éppen tart, és megvárja, hogy a gyermek önállóan találja meg a következő lépését.

Elvárások helyett érzelmi biztonságot, védettséget nyújt: A nevelő törekszik megérteni a gyerek világát, s tiszteli alakuló világképét.

Az óvónő tudatában van annak, hogy minden érzékelés kihív a gyerekből válaszként egy belső gesztust, megmozdulást, amit majd annak átélése után, képszerű, álmhoz hasonló szemléletben dolgoz fel. Ha ezt a folyamatot nem sűrgetik, akkor a természetes érési folyamatok biztosítják a sajátos gyerekkori erők (teljes figyelem és nyitottság, fantázia, kezdeményezés - mint akaratí erő, eredetiség és szociális érzés) átmentését a későbbi életszakaszokra is. A külső, a nevelő által gyakorolt vezetést a gyereki személyiség belső vezéreltsége helyettesíti, amely vezetés alapot képez a szabad önismeret által meghatározott közösségi élethez.

Az óvónő kivárja azt az időpontot, amikor a gyerek maga kezd cselekedni.

A Waldorf-óvodapedagógia ebben az életkorban mellőzni szeretné:

- * *A példakép és tapasztalati tartalmak hiányát.*
- * *Az idő előtti, túl korai fejlesztést.*
- * *A tevékenységekben vagy más módon megnyilvánuló egyoldalúságot.*
- * *A gyereket körülvevő s rá ható idegességet, hajszoltságot, - ebből fakadóan - a kezdeményezési kedv hiányát.*
- * *A rossz (beteg) példák követését, s ez által a nem egészséges testi-lelki diszpozíciók megtanulását.*
- * *Az elidegenedést (például a természeti és az emberi világ, az ember és ember közötti kapcsolatok átláthatatlanságát; az emberi munka és a mindennapi szükségletek közötti összefüggés megtapasztalhatatlanságát).*
- * *A magányosságot (ha a gyerek nem oszthatja meg belső élményeit mással).*

A Waldorf-óvoda, mint burok - érzelmi biztonság - áttekinthető világ

A tárgyi, a szokásbeli, az érzelmi és a tartalmi környezet bölcsője kell, hogy legyen a gyerek fejlődésének, játékának és tanulásának.

A Waldorf-óvoda minden apró mozzanatával a kisgyerek életformáját szolgálja. Igyekszik jó minőségű táplálékot adni a gyerek testének, lelkének, egész személyiségének.

A gondozás szeretetteljes tevékenységei: a testápolás, a táplálkozás, a melegen tartás, az öltöztetés-öltözködés nemcsak a gyerek fizikai szükségleteit elégítik ki, hanem egyben a lelkét is ápolják, növelik biztonságérzetét.

Ezt az „anyai” gondoskodást a Waldorf-óvodában az óvónő tudatosan magára vállalja, mivel ez nevelői tevékenységének, a gyerekekkel való kapcsolatának, meghatározó része: e tevékenység közben folyamatosan tájékozódhat a gyerek állapotáról, testi és lelki közérzetéről. Kis rítusok alakulhatnak ki e szokásos teendők körül. Fejlődése során a gyerek egyre önállóbban látja el testi szükségleteit, majd az óvónő mintáját követve, ő is felajánlja segítségét a kicsiknek. A családi kapcsolat az egész csoportot átöleli.

A Waldorf-pedagógia az érzelmi biztonság fontosságát hangsúlyozza a kisgyerek pszichikus és mentális fejlődésében.

*Ezt az érzelmi biztonságot elsősorban természetesen a családnak kell megadnia, de meg kell, hogy adja a gyereket fogadó első intézmény, az óvoda is, mely az anyát követve egyfajta **szociális anyaöl** szeretne lenni a kisgyerek számára.*

A Waldorf-óvoda áttekinthetővé teszi a mindennapi cselekvések világát a gyerek körül. A gyerek látja a felnőtt tevékenységében, hogy mi miből lesz (kenyér a búzából, baba a fadarabból, stb.), így a későbbi életkorokban is otthonosan mozog az őt körülvevő világban, s nem lép fel az áthatolhatatlan elidegenítő érzés.

A Waldorf-óvoda az életünket és világunkat átszövő összefüggéseket megkísérli érzékelhetővé és tapasztalhatóvá tenni a gyerek számára.

Óvni szeretné a gyerekkort, hogy a gyerek csak lassan ébredjen fel a kreatív erőket felszabadító, képdús gyermeki álmvilágból. Ennek az a célja, hogy az „ébredés” után viszont valóban önállóan, biztosan, erőteljesen, éberrel tudjon élni a világban.

A Waldorf-nevelés a gyerek individuális fejlődését differenciált módon segíti, és módot nyújt lényének a közösségben való kibontakoztatására is. Lehetőséget ad valódi közösség létrehozására, melyben minden gyermeki személyiségre szükség van. Ezáltal, hogy „mindenkinek” van szerepe, „mindenkire szükség van” élmény és a szolidaritás érzése végigkíséri őket kibontakozó életük során.

A Waldorf-óvodák csoportjai **életkorilag** szándékosan mintegy **egyharmad-egyharmad-egyharmad** arányban foglalják magukban a három óvodai „évjáratot” (ezek az úgynevezett **vegyes életkori csoportok**). Ezzel egyrészt nem törik meg a család természetes közegét (testvérek), másrészt a felnőtt és kisgyerek között a nagyobb gyerekekben kitűnő **közvetítőket** találnak, akik a csoport szokásait, ritmusait, napirendjét is teljesen természetes módon hagyományozzák át - az utánzás által - az utánuk következőkre. Az óvónő által gyakorolt nevelési stílus, módszer is a gyerek utánzási képességére épül. Követendő mintát nyújt a mindennapokban a maga tevékenységével, cselekvés-soraival, érzelmeivel, gondolataival.

A csoportvezető óvónő megteremti azokat a **valós helyzeteket**, amelyekben a gyerekek saját igényeik szerint feltalálják magukat. Ha kívülről nem zavarják a gyerek önbizalmát, egyre növekvő önállósággal maga jelzi fejlődését: egyre több belső és külső aktivitást mutat, egyre jobban ő is **követendő mintává** válhat a többi gyerek számára. Mindez csírája egy későbbi, kreatív, **az életben természetesen eligazodó** személyiség kialakulásának.

Az óvónő saját személyiségét állandóan fejleszti, ezáltal eleven példával szolgál a fejlődésben lévő gyerekek számára.

V. RITMUSOK A WALDORF-ÓVODÁBAN

A kisgyerek saját testi ritmusai csak lassan válnak rendszeressé. A Waldorf-óvodapedagógia ezt a folyamatot úgy segíti elő, hogy a gyermek életét mindig ismétlődő, rendszeresen visszatérő időbeosztással tagolja. Általában három év telik el az óvoda kezdete és az óvodáskor vége között. Elfogadott tény a vegyes életkorú csoportban, hogy minden gyermek máshol tart a fejlődésben, ezért tudásuk és képességeik nem lehetnek egyformák. Az óvónőből sugárzó felfogásból biztatást érezhet mindenki a maga számára arra, hogy mindenhez van elég idő, és mindennek eljön az ideje.

A Waldorf-óvoda tudatosan él a ritmikus ismétlés én-erősítő, szorongásoldó hatásával.

A témakörök, tevékenységek, művészeti foglalkozások, munkák, ételek, mesék, verses-dalos ritmikus játékok visszatérnek évi, havi, heti és napi ritmusokban. Egészséges változásban élhetik át a gyerekek az elfeledésből lassan felmerülő felismerést, az örömteljes várakozás szakaszainak végén a beteljesülést.

Az ünnepek ritmusa

Állandó ismétlődéssel térnek vissza az évkör ünnepei, a természet évszakonkénti változásai s az ezzel összefüggő emberi munkák.

(Megtapasztalják, hogy a tél után újra kibújnak a virágok, visszajönnek a fecskék, gólyák és ősszel mindez újra eltűnik. Mindenben átélik elemi és jelképes szinten a vallásos ünnepek érzelmi sorrendjét is, megjelennek az élet nagy állomásai: születés, halál, feltámadás - mindez kimondatlanul.)

Egy-egy ünnepen a mindennapi élmények tudatosan kiválasztva töltenek be egy kijelölt helyet és formát s ezzel majd újra visszahatnak a hétköznapokra.

Rudolf Steiner szerint az ünnepek az év és az élet forduló- és csomópontjai, amelyek a világmindenség szellemiségével kapcsolhatják össze az embert.

A természet szüntelen körforgásban, az évszakok váltakozásában - tavaszi újulásban, nyári fényben, őszi érettségben, téli álomban - éli ritmusát. Mindez a ki- és belégzés ritmusát követi és megszabja az ember életét, munkáját. A Waldorf-pedagógia felfogása szerint alvás és ébrenlét, nyár és tél, a ki- és belégzés hasonló, egymást imitáló ritmusok, melyeknek az ember lényére gyakorolt hatását nem hagyhatjuk figyelmen kívül a nevelés folyamatában sem.

- A tavasz és a nyár: kitágulás - kilélegzés, a megnyilvánulás és keletkező élet évszaka. A Föld ereje megmutatkozik: a rügyfakadás, növekedés, virágzás időszakát éljük.

- Az ős - tél ellenkező előjelű: befelé fordulás, koncentráció, a Föld ereje is, így a növények is visszahúzódnak.

A Waldorf-óvodában ünneptől-ünnepig ezekkel a ritmusokkal összhangban próbál élni óvónő és gyerek. Születésnapokon és az év ünnepein nemcsak személyes élményt élhet meg a gyerek, sokkal többet a „közös emberit”.

Az ünnepek megformálását, bizonyos tradíciók segítik, melyek részben ősi, népi hagyományokhoz kapcsolódó „természetvallásos” megértésből, részben - a mi kultúránkban - keresztény szokásokból, részben pedig átélhető „kép”-ekből állnak.

*Mivel a gyerek koránál fogva még nem értheti meg közvetlenül az ünnepek belső tartalmát, ezért az óvónő felelőssége ezeket a tartalmakat **érzésekkel felfogható, átélhető formába** önteni számára.*

Az ünnepek megjelenítése minden évben új személyes viszonyt kíván az óvónőtől az ünnepek időt álló tartalmával és a jelképekkel. Ezekkel a jelképekkel, (melyeket közvetlenül él át és ért a gyerek) akarja körülvenni őt a hétköznapi életben. Ezen a módon tudja az ünnepek mindenkori jelen idejűségét maga számára élővé, a gyerek számára átélhetővé tenni, az évszakokhoz, a természethez, a hagyományokhoz új kapcsolatot teremteni.

Ezenkívül a csoportszobában tükröződnie kell az adott évszak hangulatának és az évkörön belüli ünnep jellegzetességének.

Ez megjelenhet:

- * a képválasztásban, a szimbólumokban (egy-egy képzőművészeti alkotás reprodukciója, általában képeslapnyi nagyságban)*
- * a virág vagy a termés díszekben*
- * a használatban lévő anyagok, terítők színeiben .*

*Mindezek helye lehet az úgynevezett **évszakasztal** vagy **szépsarok**, amely egyben a gyertya helye is. Az óvónőtől függően ez nagyon élő és élményt keltő sarok lehet a gyerekek számára, ahol nap mint nap találkoznak a mesevilággal is, az ünnep tartalmával, a szertartások áhítatával, közös együttlétek élményeivel, emlékeivel.*

(Például: karácsonykor itt van a betlehemes figurák és a jászol helye; ősszel itt bujkálhatnak a törpék, majd tavasszal a tündérek jelenhetnek meg itt.)

*A természet átélésében nem elég „visszafordulni” a természethez. Pontosan meg kell figyelni jelenségeit, elmélyülni bennük, azaz **el** kellene **sajátítani** egy bizonyos „**természet érzéket**”.*

*A gyerekekkel való eleven kapcsolatában az óvónőnek lehetősége van **a gyerektől tanulni**: felfedezni a már ismert világot is, úgy mintha sose látta volna, átadva magát a megismerésnek, mely erőként segíti őt.*

Az ünnepeknek akkor van értelmük, ha azok nem üressé vált formák - csak kikapcsolódások - hanem megszületik az emberben az ünnepet teremtő erő. Ez az erő él a hétköznapiok fáradhatatlan készülődésében, munkájában.

Ez a folyamat tevékeny, mégis türelmes várakozással teli. Van remény arra, hogy az ünnep eljön és ragyogó fényével bevilágítja a környezetét és megszólít minket.

Minél hosszabb a ritmus, minél tovább kell várni míg visszatér egy olyan jeles nap, mint például a gyerek születésnapja, névnapja, amit az óvodástársaival együtt ünnepelhet, annál nagyobb érzelmi töltéssel éli meg a várakozást, a beteljesülést, majd a rá való emlékezést is.

Havonta egy illetve két ünnep tartalmával találkoznak a gyerekek:

- * *A gyerekek születésnapja*
- * *Aratás - betakarítás - hálaadás*
- * *Szent Mihály időszaka*
- * *Szent Márton időszaka*
- * *Advent - Szent Miklós*
- * *Vízkereszt - Három király időszaka*
- * *Farsang*
- * *A tavasz kezdő napja*
- * *Húsvét*
- * *Mennybemenetel*
- * *Pünkösöd*
- * *Szent János időszak - a nyár ünnepe.*

A hét ritmusa

Egy-egy időszak ünneppel fejeződik be a Waldorf-óvodában, amelyre azt megelőzően hosszabb ideig „készülnek” a csoportok. A heti és mindennapi tevékenységekben bekövetkező egyre gyakoribb enyhe változásokból lehet érzékelni azt, hogy az ünnep közeledik már.

*Az óvoda berendezése, színei, virág és növény díszei az évszakasztalon, a választott mesék, versek és dalok tartalma, a tevékenységek és munkák jellege - mindez **együtt** egyértelmű nyelven beszél a **kisgyerekek számára érzékelhető szinten** arról, hogy milyen időszakban él ő éppen. A hét napjaihoz kötődő, mindig vissza-visszatérő azonosságok tagolják a hetet érzékletesen. Az óvónő mindezt nagyon tudatosan alakítja ki, úgy, hogy a változásokat a művészeti tevékenységek heti ritmusában is fel lehessen fedezni: **a rajzolás, festés, sütés, gyapjúkép készítés és a viaszozás is tükrözi az adott időszakot, és egyben alapanyagul is szolgál az ünneplés eszközeihez.***

Ezek így kapcsolódhatnak a heti művészeti foglalkozásokhoz például:

- * *lámpás a gyerek saját festményéből*
- * *papírsárkány, pillangó a gyerek rajzából*
- * *különböző formájú és fajtájú sütemények az ünnepekhez*
- * *a betlehemes tál figurái viaszgyurmából*
- * *angyalok, nyuszik, madarak gyapjúból.*

Évi, havi, heti ritmusok a Waldorf-óvoda étrendjében is megjelennek.

***Havi** változásban mindig az idényjellegű zöldségek, gyümölcsök szolgálnak táplálékul, a **hét napjait** pedig a feldolgozott gabonafajták különböztetik meg.*

Példa az étkezésben kialakult hetirendre:

Hétfő - rizs; kedd - árpa; szerda - köles; csütörtök - rozs; péntek - zab;

(szombat - kukorica; vasárnap - búza).

A nap ritmusa

A kisgyerek igényli az ismert és áttekinthető ismétlődésekkel tagolt időrendet. A családban is fontos a kisgyerek számára az étkezések, a lefekvések és felkelések, a séták és más tevékenységek tagolt rendje, ugyanúgy igényli ezt az óvoda rendjében is. A Waldorf-pedagógia a gyerek napját úgy tagolja, hogy a koncentráltabb tevékenységek után mindig egy szabadabb következik. Ez által ritmusa lesz a napnak, mint ahogy a lélegzésnél a ki- és belégzés váltakozik. Így lesz képes a gyerek egészségesebben élni, mélyebben aludni, sőt egészségesebben lélegezni fizikailag is. Ezek a folyamatok ugyanis jelentős mértékben függnak a lelki feltételektől:

Ha túl sok az élmény, és túl kevés a szabad játék, amiben fel tudná dolgozni az élményeket, akkor egészségtelenül elfárad a gyerek; ha viszont túl kevés az élmény, akkor unalom és érdektelenség lép fel, ilyenkor nem alszik elég mélyen és fáradtan ébred fel.

*A **napirend kiépítése** az óvónő feladata s ebben is természetesen nagy mértékben tekintetbe veszi a helyi igényeket, lehetőségeket és szokásokat. Fontos szempontok a következők:*

- * Olyan rendszer alakuljon ki, hogy **minden gyerek végig részt vehessen a csoport életében** (az óvodai napnak közös kezdése és befejezése van). Az ettől eltérő, esetleg már a nyitást megelőző vagy a zárást követő ott tartózkodások mindig egyénileg megoldandó gyermekmegőrzési helyzetek legyenek.*
- * Egymás után következzenek inkább rövidebb időtartamú, az óvónő által „vezetett helyzetek”, és hosszabb „szabadon választott tevékenységek” (játék), felfrissítő váltakozásban.*
- * A különböző tevékenységek jellegét tekintve maradjon minden nap azonos felépítésű, de a tartalma a heti, havi ritmusokban változatosan térjen vissza. Természetesen legyen helye a kivételeknek és kivételes alkalmaknak.*
- * Vegyük figyelembe a délelőtti és a délutáni közötti minőségi különbséget.*

A napi ritmus egy példája

Hozzávetőlegesen a következőképpen lehet egy napirendet felépíteni (egyéni eltérések természetesen lehetségesek):

7.30 *Az óvónők közösen kezdik el a napot, előkészítik tevékenységeiket*

8.00.- 8.30 *A gyerekek megérkeznek, szükség esetén megreggeliznek, majd bekapcsolódnak a játékba.*

8.00.- 9.30 *A szabad játék ideje: A gyerekek önállóan játszanak, míg a két óvónő a hét különböző napjaihoz és az évkör ritmusához igazodó munkát végeznek, elkészítik a tízórait előkészítik a művészeti tevékenységeket, amelyekbe a gyerekek szabadon bekapcsolódhatnak*

9.30.- 9.45 *Rendrakás: Ezt az óvónők és a gyerekek együtt végzik.*

9.45.-10.00 *Reggeli kör: Székkörben gyülekeznek az évszakasztalnál, gyertyagyújtás, köszöntik a mai napot, az időjárásról versben vagy dalban „beszélnek”, imaszerű verset mondanak.*

10.00.-10.20 *Ritmikus játék: Az óvodásokhoz szabott történetbe ágyazott verses, dalos, ritmikus mozgás.*

10.20.-10.30 *Kézmosás: Ezt követően egyéni játék a gyerekekkel például: „lovagoltató”-játék, ujj-játék, illatos olaj osztása a tenyerekbe.*

10.30.-11.00 *Tízórai: A csoport egy asztalnál, közösen asztali áldással kezdi és köszönéssel fejezi be az étkezést.*

11.00.-12.00 *Szabad játék, munka a kertben vagy séta.*

12.00.-12.30 *Mese vagy bábozás, az óvodai nap közös befejezése.*

12.30.-13.30 *Mosogatás, takarítás.*

A szülők jönnek a gyerekekért.

Nyitvatartás, szünidők

A gyerek valódi szomatikus és pszichés szükségletei ebben az életkorban egyrészt megkívánják a családon kívüli kapcsolatépítés lehetőségét, másrészt mintegy félnapos, de inkább négy-öt órás csoportban tartózkodás után feltétlenül szükségük volna arra, hogy visszatérhessenek személyes életükbe.

Az óvoda a szülők munkaidejéhez többé-kevésbé alkalmazkodva reggel nyit. Nem túl korán, mert a gyereknek ki kell aludnia magát. (Reggel fél nyolc tájban az óvodák általában nyitva vannak, s fél kilencig lassan minden gyerek megérkezik.) Ennek az időpontnak a betartását azért kéri az óvónő, hogy a (minimálisan egy órai) benti szabad játékre lehetősége legyen minden gyerekeknek.

A Waldorf-óvoda igyekszik a szülőket arról tájékoztatni, hogy a gyerek érdeke megkívánná, hogy délben hazamehessen, mert maga a csoportban tartózkodás is fárasztó számára. Az volna a kedvező, ha a gyerekek az ebédet már otthon ehetnék meg s a délutáni alvás után egy sokkal nagyobb és megnyugtatóbb személyes térben játszva és merengve dolgozhatnak fel a délelőtti élményeiket.

*Természetesen ahol erre szociális okokból nincs lehetőség, ott a Waldorf-óvoda magára vállalja, hogy a gyerek érdekében más megoldásokat találjon. Nagyon szerencsés, ha a gyerek ezt az időt esetleg egy másik családban tölti el, amely egy vagy több gyereket fogad a csoportból. Amennyiben ilyen áthidaló megoldás nem lehetséges, akkor nagy gondot kell fordítani arra, hogy ezeket a délutáni órákat, amit a gyerek az óvodában tölt, **csak a megfelelő feltételek mellett vállalja magára a Waldorf-óvoda.***

Külön óvónő(k)re van szükség és a napirend egészének gondos átdolgozására. (Semmiképpen sem jó, ha a délutáni program abból áll, hogy a gyerek szüleit várja, miközben a többiekért már jönnek!)

*Ebédeltetés, lefekvés és külön délutáni program szükséges. Művészeti tevékenykedésre, nagyobb háztartási munkákra van ilyenkor lehetőség (befőzés, gyapjufeldolgozás, mosás, vasalás, stb.), de ekkor is **mindenképpen legyen a napnak közös befejezése a gyerekekkel.***

*A ritmikus váltásokba és változásokba tartoznak a **pihenők és a szünetek**, ugyanúgy, ahogy az alvás hozzátartozik az emberi természet ritmusához. Negyedévenként szüksége van a gyerekeknek legalább kéthetes szünidőre, amikor a gyerek az óvodában szerzett tapasztalatait beleviszi saját életébe és feldolgozza.*

*A kifáradás hosszabb idő után többek között irreverzibilis de
-
k o n c e n t r á l ó d á s i folyamatokat is elindíthat.*

VI. A WALDORF-ÓVODAI ÉLET TEVÉKENYSÉGI FORMÁI

Háztartási, kerti munkák, kézművesség

A gyerekek minden tevékenysége az óvónő jelenlétében vagy tudomásával folyik. Teljes figyelemmel és mindig érdeklődve kíséri a Waldorf-óvónő a körülötte zajló eseményeket. Minden, a csoport életéhez szükséges munkát (öltöztetéstől kezdve a takarításig) az óvónő végez, a gyerekek előtt. Alapelv, hogy az óvodai időben az óvónő semmit se csinál, amit gyerekek nem utánozhatnak. (Ezért az adminisztrációs munkára és a szülővel való beszélgetésre a gyerekekről csak a gyerek távollétében kerít sort.)

***Tudatában van annak, hogy valamennyi tevékenysége inspirálja és táplálja a gyerek szabad játékát.** Igyekszik úgy dolgozni, hogy a gyerek szívesen kapcsolódjon be a munkájába, őt utánozva. Biztosítania kell azonban, hogy a gyerek - fejlődési fokától és életkorától függően rövidebb, vagy hosszabb idő múlva - a munka jellegű tevékenységek után visszataláljon a kortársaival való spontán játékba. A Waldorf-óvónő által **végzett háztartási és kerti munkák** zöme hasonlít egy régi, hagyományos háztartás munkáihoz, ahol nem gépek működnek, hanem az emberi kéz dolgozik.*

E tevékenységek különbözőek lehetnek:

- * **a mindennapi munkák** (vásárlás, sütés, főzés, asztalterítés, ételosztás, mosogatás, rendrakás, virágöntözés, állatgondozás, takarítás)*
- * **heti visszatérő munkák** (mosás, vasalás, varrás, játékszer javítása, évszakasztal „felújítása”)*
- * **havi, évszakonkénti munkák** (veteményezés, aratás / betakarítás, befőzés, gyapjú feldolgozása, selyemfestés).*

Ezeket a **munkákat** az óvónő a (benti és kinti) szabad játék ideje alatt végzi, **egymást átható ritmusokban**. A gyerekeknek lehetőségük van a különböző folyamatok átélésére:

Példaként: Egy ilyen **tevékenységi kör** az ültetés vagy palántázás, a termések leszüretelése, a befőzés, vagy a gabonák feldolgozása, mely tevékenységek többrétű és természetes módon épülnek be az óvoda mindennapi életébe.

Ősszel a gyerekek - a saját kézzel varrott - kis filcsákokban hazaviszik a búza vagy egyéb gabonafajta magvait. Ezeket egész télen át őrzik tavaszig, amikor visszahozzák őket. A tavasz ünnepe alkalmával elültetik a magokat egy tálkába és így megismerik a csírázó búzát. Kiránduláson vagy a kert elkülönített részén látják, amint a búza növekszik, kibontja kalászát, majd megsárgul. Talán módjuk van az aratást is szemügyre venni, s az aratás után a tarlón elhullott kalászokat felszededegetni. Az óvodában aztán kibontják a magot a héjából s üvegekbe gyűjtik. Az óvodában, kis kézi-malmokon ledarálják a magokat, s a sárgás magból fehér liszt lesz. Néhányan, több kis csoportban talán a boltba is elmennek és ott vásárolnak még búzát, rozsot, vagy más egyebet. Látják, amint a boltos méri az árut, s az óvónő fizet. Víz, só, kovász és még ki mit szeret bele - maguk gyúrnák, dagasztják a tésztát, s kis cipókat szaggatnak, majd letakarva kelni hagyják, s a sütőbe (kemencébe) teszik. Hamarosan az egész óvodát betölti a sült kenyér illata. A kész, de még meleg cipót felvágják, megvajazzák és megeszik.

A gyerekeknek lehetőségük van különböző feldolgozó folyamatok átélésére is. Például: Gyapjút mostak, majd szárítottak a szabad ég alatt, ezután behozzák a tiszta gyapjút, majd elkezdődik a megmunkálása: kártolás és fonás, amit az óvónő egy rokkán végezhet, miközben énekel vagy mesél az őt körülvevő gyerekeknek.

A fonás jó, nyugodt hangulatot keltő munka, főleg a téli időszakban. A gyerekek elkérhetik a kész fonalat és az ujjukkal csomózhatnak, fonhatnak, horgolhatnak vagy esetleg az úgynevezett „körmöcskén” hosszú köteleket kötnek belőle.

Mindaz, ami elkészült, felhasználható a játékuhoz, például lókantár is lehet

---

belőle.

Meleg időben sor kerülhet a gyapjú színezésére is, nemezelésére is, labdákat is így lehet készíteni. A színezett és nyers színű gyapjút később képkészítésre vagy kis figurák, állatok készítésére is használhatják.

*A gyerekek számára így különös hangsúlyt kap a **kézművesség**, mint elemi játékkészítési lehetőség.*

A kézimunkához tartozik továbbá a szövés: az óvónő egy nagy szövőkereten dolgozik, miközben a gyerekek számára kicsi keretek vannak, amelyeken az ujjukkal kis terítőt vagy tarisznyát szőnek.

A varrást, a hímzést valamint a speciális eszközöket (körmöcske, szövőkeret) igénylő munkákat is nagy kitartással végzik az iskolába készülő gyerekek az utolsó óvodai évükben. Az óvónő itt is példaként szerepel, aki játékokat készít a gyerekek jelenlétében. Nem csak a gyapjú és a különböző textilek képeznek jó alapanyagot a játék készítéséhez: fadarabból, ágakból vagy gyökérből házikót, hajót, autót, babakútorokat lehet készíteni. Így sor kerül kalapácsolásra, fűrészelésre, reszelésre, csiszolásra, igazi szerszámokkal, a satupadnál.

A kicsik, akiknek még nem szabad az ilyen munkákat végezni, a munka jellegű tevékenységek körül egy teljes játékvilágot építenek ki: például várják a fűrészport, amit összesöpörnek, elszállítanak, majd „főzéshez” használnak a babakonyhában.

Ezek a folyamatok is érzéki és mégis áttekinthető tapasztalatokkal szolgálnak a külvilág fontos, hozzánk kapcsolódó eseménysorairól.

Honnan van a mindennapi kenyérünk ?

Honnan van a méz, a viasz (kréta, gyurma, gyertya)?

Honnan van a ruhánk alapanyaga (gyapjú)?

Honnan vannak az építészet anyagai (agyag, homok, fa)?

Hogyan lesz mindezekből az emberi életet szolgáló dolog?

*Ezek a kérdések átszövik a Waldorf-óvodás mindennapi életét és meghatározzák az óvónői munkák tartalmát; így a választ a gyerek számára saját **érzéki tapasztalata**, s nemegyszer saját - az óvónőt utánzó - **tevékenysége** adja meg.*

Mese - bábozás - babázás

A mese

*Ahogy a gyerekek az ősi kézművességekben valóságos folyamatokkal megtapasztalható módon találkoznak, s így az óvónői munkában átélhetik a valóság változásait (ahol a minőség függ a szakszerűségtől és következetességtől és mérhetővé válik az eredmény), ugyanúgy a mindennapi **mese is - másfajta, belső úton - bepillantást jelent a gyerekek számára a valóság világába, amely megfelel mágikus világképüknek.***

Az óvodáskorú gyerekre jellemző, hogy számára egy lénynek a külseje tükrözi belső lényegét: a gonosz egyenlő a csúnyával, a jó mindig szép vagy csak el volt varázsolva. A gyerek számára az is természetes, hogy harcot kell vívni, helyt kell állni ahhoz, hogy valami jó bekövetkezzék.

*A Waldorf-pedagógia úgy látja, hogy sok igazság rejlik az **eredeti népmesékben**, mert olyan **lelki-szellemi értékekről** és példakép erejű emberi fejlődési folyamatokról szólnak, melyek éppen olyan igazak, mint az érzékelhető világ tényei.*

*A Waldorf-óvodában a mesék mindig az aktuális ünnepkörhöz, évszakhoz kapcsolódnak. Az óvónő **hosszabb időn keresztül**, legalább egy hétig meséli fejből szóról-szóra ugyanazt a mesét. Az ismétlés nem unalmassá teszi a mesét, hanem elmélyíti az azonosulást és a megértést. Belső képként (tájképszerűen) jelenik meg a mese a gyerekekben. Az **érdeklődése és biztonságérzete nő**, s örül, ha tudja, hogy mi következik. A gyerek érzelmei előre látható sorrendben jelennek meg és így élvezi a gyerek a feszültséget is, majd a feloldást. A mesélés a mindennapokba beépített szertartás, mindig **ugyanabban az időpontban, mindig ugyanazon a helyen van, és minden gyerek egyformán résztvevője**. Mindig ugyanazok a gesztusok és események adják meg a jelet a mesekezdésre; például: az óvónő halk lantjátéka, mialatt a másik óvónő meggyújtja a gyertyát, kialakul a kör és egy közös ének után*

megszólal a mese.

A mesemondás fejleszti a gyerek érzelmi, értelmi és anyanyelvi képességeit egyaránt.

*A Waldorf-pedagógia az idegen nyelv tanítását csak az iskolában, de ott már az első osztálytól kezdve (egyszerre két idegen nyelven is) helyesli. Az óvodáskorú gyerekek szüksége van arra, hogy a környezetében beszélt „anyanyelvét” minél biztosabban tanulja meg. Különös hangsúlyt élvez a Waldorf-óvodában az a **szókincs, amely segíti a belső képek kialakítását** - mint például az eredeti népmesék szókincse s képei - és felidézi a fogalmak érzelmi töltését, amely mindig sokszínű és többretegű. Nem csupán a megnevezés mint az érdeklődést lezáró magyarázat a fontos, hanem az is, hogy érzékelhetővé, átélhetővé váljon a tartalom. Olyan régi szép szavakon megszólaló mesét is szívesen mesélnek az óvodában, amelyeket nem szükséges azonnal érteniük az óvodásoknak. Jó, ha a gyerekek csak **sejtik** a szavak jelentését, - de az érzelmi töltés ilyenkor is jelentős - és majd idővel tisztul az értés.*

Az óvónők nagy értékűnek tekintik a gyerek alakuló világképét. Ha a gyerekek megosztják az óvónővel még képlékeny világnézetüket, amely sokszor kevés információból következtetve és ezért hiányosan alakult ki, az óvónő

***nem javítja ki** feltétlenül állításaikat a tudomány legutolsó eredménye szerint. A nyitott és eleven kérdésként átélt képzeleteket meghallgatja, esetleg feltesz egy kérdést, de csak ha nem zavarja így a gyerek mesélőkedvét, melyben megnyilatkozik belső titkairól.*

A bábozás és a babázás

*A vegyes életkorú csoport összetétele igényli a gondos mesekiválasztás mellett a pedagógiai segítséget is arra, hogy egy egyszerűbb mesét örömmel tudjanak végighallgatni és követni a nagyobbak, és egy hosszú komplikáltabb mese alatt (amit mondjuk a születésnapja alkalmával választhat a gyerek) ne fáradjanak el a kicsik. Segítség lehet a **bábozás**, amelyre egy ünnep alkalmával is sor*

kerülhet.

A Waldorf-óvoda bábszínházának bábuai nem kézi vagy kesztyűbábok, hanem úgynevezett álló bábok, vagy marionett figurák. Ezeket az óvónő az asztal mögött ülve vagy állva, takaratlanul vezeti az asztalszerű színpadon vagy felülről zsinórral mozgatja, ha marionett. Az óvodást nem zavarja, hogy látja a báb mozgatóját - ellenkezőleg, ez számára érzelmi biztonságot nyújt.

Másfelől az óvódás jobban, mélyebben azonosítja magát a kívülről vagy felülről láthatóan vezetett teljes figurával, mint a sokszor csak derékig látszó „belülről” megelevenített, önálló életre kelt bábbal.

A Waldorf-óvoda bábjai általában **saját készítésűek**; a leggyakrabban a szülőkkel együtt készítik az óvónők, esetleg a nagyobb gyerekekkel - mint ahogy az összes többi játékállatot és lényt, törpét, babát is. A **bábuk arca csak nagyjából kidolgozott**, hogy helyet és teret adjon az intenzív gyereki projekciónak.

Színes selymekkel letakart, kellékekkel berendezett asztalon, a képzeletre támaszkodva valamilyen utat jár be a gyerek a hőssel együtt. Amellett, hogy a bábozás erősíti a gyerek figyelmét, színeivel, mozgásaival alátámasztja a gyerek belső képeit, aktivizálja őt, indíttatást ad arra, hogy a szabad játékban ő maga is fölépítsen egy tájat, anyagokat és bábként használható figurákat keressen, vagy készítsen, s végül előadja bábszínházát a többieknek is.

Egy ilyen - a gyerek által felépített és elmesélt bábjátéknak különleges varázsa van. Sokszor több gyerek vesz részt az előadásban, és az ő „függöny mögötti” kommunikációjuk rendkívüli **szociális teljesítmény**, mert mindent a sokszor „rögtönzött”, az adott pillanatban kitalált mese fontosságának és folyamatosságának rendelnek alá a bábozók. Olyan is előfordul azonban, hogy az óvónőt kéri, hogy ő meséljen, miközben ők előadják, a még mindkét fél számára (mesélő és bábozó) ismeretlen - mert rögtönzött - mesét. Az előadás folyamatosan születik meg. Ilyenkor mutatkozik meg, hogy **közös képi nyelvben** tudnak gondolkozni a gyerekek az óvónővel. Sokszor már a kicsi gyerekek is elkezdnek bábozni, de ők még nem mernek, még nem tudnak mesélni. Inkább a nagyobbak állnak elő a saját maguk által kitalált mesével sokszor megdöbbenően gazdag szókinccsel.

Fontos számukra, hogy a meséléssel és a bábozással kapcsolatos csoportszokásokat ők is betartsák; például: letakarják a felépített színpadot előadás előtt és után is, énekszóval vagy zenével kezdik, és kísérik, majd fejezik be az előadást.

Sokszor az óvónők saját mozdulataikat figyelhetik meg a bábozó gyereken. Annyira szokássá válik a bábszínház, hogy otthon is - ünnepekkor vagy más alkalommal - nagy örömmel báboznak a gyerekek a családjuknak, rokonaiknak, vendégeiknek, vagy ha más néző nem akad, a babáiknak és kedvenc állataiknak.

Az óvodáskorú gyerekek legyen lehetősége **egy olyan babát** szeretni, amelyre az ő saját „énjét”, személyiségének magját kivetíti és barátként vagy játszótársként osztja meg vele minden örömét és bánatát. Egészségesen hat, ha a gyerek ilyen módon feldolgozhatja a számára még érthetetlen helyzeteket vagy más élményeit. Van olyan Waldorf-óvoda, ahol minden gyerek részére készítene az óvónők a szülőkkel együtt egy-egy ilyen **babát**.

Ezek az úgynevezett „Waldorfbabák” körültekintő gondossággal készülnek: a szabástól a baba felöltöztetéséig bezárólag. Figyelembevétel, hogy minden, ami a gyerek kezébe kerül az esztétikán túl, jó minőségű, minta értékű legyen, nemcsak a természetes anyagok (pamut, gyapjú) használatát tartják fontosnak a Waldorf-óvodában, hanem a testarányok (fej-test arányai) pontos betartására is törekednek, s a színeiben (test, haj, ruha), az arckifejezésben finom, lágy harmónia tükröződjön a „kedves játék babából”. Mindezáltal szabad teret kaphat a gyerek fantáziája és képzelete.

Zene - ének - vers

A zene

*A Waldorf-pedagógiára jellemző, hogy mindig a gyerekből indul ki, mégpedig abból a fejlődési szakaszból, amelyben a gyerek éppen van. **A kisgyerek teljesen másképpen hall, mint a felnőttek, mert más tudatállapotban él. A zene éltetően hat, életerőt adva, de lehet káros hatása is. A jó zene a csendből indul ki, és a gyerekek is csak oldott, nyugodt légkörben kezdenek el énekelni, nyugtalan környezetben nem. A műszaki zajoktól és a tömegkommunikációs eszközök hangáradatától kímélni kívánja a Waldorf-pedagógia a kisgyereket. A gyerekeknek meg kell tanulniuk csendben lenni, hallgatni, hangot várni. Nagy zajban, a szabad játék közepén, önkéntelenül is elcsendesednek, ha az óvónő elkezd zenélni, énekelni.***

*Főként a **kvint intervallumú, és a pentaton zene** nyugtatja meg őket ebben az életkorban. Fontos, hogy a gyerek **fel tudja fedezni, hogy honnan erednek a különböző hangok.** A zenélő embert akarják látni, a hangszert, a mozgásokat, a zenélő érzéseit, koncentrációját. (A gyerek érezze, hogy az ember hibázik is, de tudja kezelni a hibát. A kazettánál ez nincs így, hisz az mindig tökéletes, sohasem hamis.) A Waldorf-pedagógia **nem használ** kazettát, magnót, s más **technikai eszközöket** (mesehallgatásra se ajánlja őket), mert fontosnak tartja, hogy a gyerek **mindig emberrel kapcsolatosan élje meg a dolgokat, hogy érezze, a hang ott keletkezik, ahol valaki zenél, mesél.***

A hallás nemcsak a fülben zajlik. Szétárad. A gyerek az egész testében érzékel, és hall, ezért kezd el a zenére rögtön mozogni, táncolni. A zenéhez közvetlenül kapcsolódik a mozgás.

A gyerekeknek nagy szükségük van a különböző csengő-zengő hangokra, ezért fontos, hogy több különböző hangszer legyen az óvodában elérhető közelben: kis rézharangok, harangjáték, xilofon vagy gyerek-hárfa, csörgők, botok, pengetős vagy fúvós hangszerek. A hangszerek segítségével a gyerekek érzékelhetik a különböző minőségeket. (Meg lehet hallgatni, hogy a sok összeütögetett fadarab mind különbözően szól; össze lehet hasonlítani ezeket, majd esetleg egy ezekkel zenélő zenekart alapítani.)

A gyerekek életkoruktól függően más és más hangszert használnak.

Az ének

*A mesejátékok teljes élményt nyújtanak a gyerek számára, hiszen a történethez játszhat egy hangszeren, és mozoghat is. A zenélés, az improvizálás, ugyanúgy, mint az **éneklés** a Waldorf-óvoda napirendjének szerves része. A **mindennapos tevékenységeket** - a különböző munkákat is - gyakran **kíséri** ének és vers. Bizonyos helyzetekhez szokásszerűen fűződik egy-egy az alkalomhoz illő dal vagy vers, amely a gyerek számára mintegy jelzi, hogy az óvónő éppen mit csinál (például: sütésnél, cipőkötésnél, rendrakásnál, ételosztásnál, mesélésnél). Így az énekszó belevonja a gyereket az óvónő tevékenységébe anélkül is, hogy most éppen részt venne az adott helyzetben. Máskor már része volt benne, s majd újra lesz még.*

*Az óvodában csak **egy szólamban**, és - mint a gyerekek - **magas hangon** énekelnek az óvónők.*

A vers

Nem elsődleges cél az, hogy minél több verset vagy dalt tanuljanak meg a gyerekek (spontán folyamat) hanem, hogy ritmizált beszéddel és énekelve, az óvónő olyan hangulatot teremtsen, ahol az ének és a vers az öröm, a tisztelet és a belső világ kifejezése.

A nap folyamán azonban olyan helyzetek is vannak, amikor a vers és a dal szertartás elemeként szerepel.

*Például: **Kézmosás után** a frissen mosott tenyerekbe az óvónő illatos olajat cseppent, verssel, dallal kísérve. Minden gyerekhez külön - külön szól, az őt megillető egyéni hangon, miközben testi „dajkáló” közelséget teremt meg egy-egy lovagoltató- vagy ujj-játék segítségével. Ez a napnak - mind a gyerekek, mind az óvónő számára - kiemelkedően fontos része, mert érzelmileg nagyon intenzív és személyes mozzanat.*

A vers és a dal legnemesebb formáit használják, mint asztali áldást és hálaadást, mint születésnap vagy egyéb ünnep köszöntését, vagy mint mindennapi fohászt a meggyújtott gyertya bensőséget teremtő eleven fényénél, a reggeli körben és az elbúcsúzáskor.

***Mese előtt és mese után** is dallal vagy verssel jelzi az óvónő, hogy kiemelkedő esemény kezdődik, végződik éppen a napi életben.*

*A mesék, versek, és dalok kiválasztása, összeállítása az óvónő **f o l y a m a t o s, á l l a n d ó f e l a d a t a**. Az adott évszakhoz, az ünnepkörhöz igazodván, a csoport összetételének megfelelően, elsősorban **népi forrásokból keres igazi meséket, verseket és dalokat**. Azzal is megpróbálkozik, hogy történetet találjon ki, meséket verses formába ritmizáljon, vagy már meglévő vershez dallamot komponáljon, esetleg új dalokat írjon. Mindezekben arra törekszik, hogy a zeneiség, a tempó, a ritmus, a dinamika és a hangzás sokféle változásban jelenjen meg, így kelt a gyerekekben örömteljes, frissítő indítást arra, hogy megszeresse a szép beszédet és éneket.*

Az a tapasztalat, hogy a gyerekek ezeket a kifejezési lehetőségeket szívesen használják fel szabad játékukban, és gyakran otthon is, szabadon, önkéntesen. Mindezzel sok esetben a logopédiai korrekció is megelőzhető.

*A vers- és a dal örömteli elsajátítását szolgálja az is, hogy a gyerek **sohasem kényszerül arra, hogy egyedül szerepelve kelljen egy verset vagy dalt előadnia**. Mindez csak az óvónő és a csoport védő burkában történik.*

Szép mozgás - a ritmikus játékokban és az euritmiában

A ritmikus játék

A kisgyerek saját test- és térérzékelésének elmélyítésében, a ritmikus mozgások átélésében, a mozgásformák harmonizálásában és a mesei jelenetek megelevenítésében jelentős szerepet játszik a mindennapos ritmikus játék.

Ez a tevékenység, amely naponta 15-20 percig tart, a kisgyerek közvetlen utánzóképeségére épül. (Mozgást látva, érzékelve ő is együtt szeretne mozdulni a környezetével.)

*Jellemző erre az életkorra, hogy a gyermek **bizalommal követi az óvónő mozdulatát** anélkül, hogy előre tudná milyen célból végzi azt. Mozgásnyelvről is beszélhetünk.*

*Egy dalt énekelve vezeti az óvónő a gyerekeket arra a helyre, ahol majd együtt tudnak mozogni és táncolni. Az életkorukból adódóan a gyerekek nem körformában, hanem inkább **fürtformában** csoportosulnak az óvónő köré, miközben ő elkezdi a játékot. Mondókákat, verseket, dalokat mozgással kísérvé, egy történetbe ágyazva játszik el az óvónő, mindig az aktuális ünnephez és évszakhoz kapcsolódva (például: a paraszt kimegy a rétre szántani és aratni, elviszi a lovát a kovácshoz patkolni, megfigyeli a gólyát, fecskéket vagy a méhecskéket, végzi a munkáját, törpékkel találkozik, táncol velük.... stb.).*

Fontos, hogy a természet élete és az emberi munka sokféle szempontból jelenjen meg ebben a mozgásnyelvben, s ezt az élményt a vers és a dal zeneiségével és tartalmával megfelelően egészítse ki.

A napnak ebben a szakaszában lehet helye például: a betlehemezésnek, a mese dramatizálásának vagy a születésnap megünneplésének is.

Az óvónő mindig úgy állítja össze a ritmikus játékot, hogy benne frissítő változásban jelenjenek meg az erőteljes és gyengébb, illetve a nagy és

---

egészen finom mozgások, a vidám és komolyabb hangulatok.

Lehetőleg mindig váltakozva kövessék egymást a gyors és lassúbb mozdulatok. Az óvónő megpróbálja, a gyerek testét (és lelkét egyaránt) úgy mozdítani, hogy **utasítást ne kelljen adnia**. Ennek ellenkezője a Waldorfpedagógia szerint zavaró a gyereket abban az **álmodozó és önfeledt** tudatállapotában, amely erre az **utánzó** gyermeki korszakra jellemző.

Az óvónő egyszerűen mozdul és énekel, úgy mintha ott helyben találná ki, mesélné el az egészet és az óvodások szabadon kapcsolódnak be és követik őt ebben a ritmikus játékban.

Helyet kaphatnak itt a szabályosabb gyerekjátékok is, ugyanúgy mint a körtáncok, de mindent át kell hogy öleljen a tartalmi összefüggés és ennek egy szokásrenden alapuló felépítettsége. Semmi sem történik öncélúan, minden része kell hogy legyen az egésznek, hogy mondanivalójával, tartalmával azt szolgálja.

A tartalom mindig változik, természetesen az ünnepkört követően, de legalább két hétig naponta ismétlődik egy-egy ritmikus játék.

Az euritmia

A hétnek mindig ugyanazon a napján euritmia tanár jön az óvodába, és a ritmikus játék idejében elemi euritmiát tart. A gyerekek jól ismerik őt, sokuk már az óvodáskort megelőzően találkozott vele, és nagyon várják.

Az euritmia mozgás-művészet, mely szintén Rudolf Steiner nevéhez fűződik. Körülírható mint látható beszéd, látható zene.

A Waldorf-iskolákban **pedagógiai euritmiát** tanítanak, ezenkívül van még **művészeti euritmia**, ami színpadon jelenik meg, és az orvostudományban használt terápia lehetőség a **gyógyeuritmia**.

Az euritmia a hangzókat, hangokat, intervallumokat speciális mozdulatokkal fejezi ki, s így képez szabályos, testi „gesztus-nyelvet”.

Míg a ritmikus játékokban az óvónő olyan mozdulatokat használ, amely minél inkább a természetes mozdulatokat kívánja utánozni (például az aratást), addig az euritmia inkább azokkal a mozdulatokkal játszik el, amelyek a beszéd-, nyelv- és zene szerkezetével függnek össze.

Az euritmia, a tánc, a ritmikus játék **szép harmonizált mozgást hívnak elő** a gyerekből. Ezt belső érzésből, a tartalomból, egy felnőtten utánozva hozzák létre. Versre vagy dalra való önálló dramatizálással, tornával, gimnasztikával csak a Waldorf-iskolában találkozhat majd a gyerek.

Az óvodáskorú gyerekeknek a **természetes mozgás** a benti és kinti játék kapcsán és a napi „szép mozgás” elegendő a Waldorf-óvodapedagógia szerint.

A ritmikus játék és az euritmia mellett a gyerekeknek megfelelő mozgásfejlődésük érdekében lehetőségük nyílik az életkoruknak megfelelő **természetes játékos mozgásokra**: futásra, ugrásra, dobálásra, kúszásra, csúszásra, mászásra, függeszkedésre, a mindennapi benti és kinti játékokban egyaránt.

Ezért is célszerű a csoportszobát könnyen mozgatható, többfunkciós bútorokkal, például padokkal is berendezni. Így lehet csúszni, mászni, kúszni az asztalok, székek és padok között, alatt... és csúszni vagy egyensúlyozva járni a padokon...

A teremben kötött labdákat, babzsákokat is találhatnak a gyerekek.

Az udvaron is lehetőséget kell teremteni a mászásra, függeszkedésre. Egyensúlyozni lehet egy farönkön is és ezt a célt szolgálják (az udvari játékszerek közül) a gólyalábak is. Mindez fejleszti a gyerekek testi erejét, ügyességét.

Ahol megfelelőek a körülmények, ott alkalom nyílik az udvari játék idejében, néha azon túl is az óvoda környékén kisebb vagy nagyobb sétákra, kirándulásokra. A séta, a hegymászás, fáramászás, stb. fejleszti a gyerek állóképességét, testi ügyességét és kedvezően hat az egészséges fizikai test kialakítására.

Képkalkotás és formázás

*Hetente egyszer a Waldorf-óvodában lehetősége van minden gyereknek arra - általában a szabad játék ideje alatt -, hogy **a rajzolásban, festésben, gyurmázásban és a gyapjúkép készítése** folyamán alkotó- és formáló készségét fejlessze. Rendszeresen tapasztalhatja meg így a különböző minőségeket. A hét minden napjához kötődik egy-egy művészeti tevékenység. (Eltérések lehetségesek.)*

Hétfő - rajzolás: ez a tevékenység segíti a hétvége utáni visszaérkezést az óvodába, s a gyerekek gyakran rajzolják le hétvégi élményeiket. Méhviaszból készült (ezért illatos), élénk, telített színű téglácska alakú kréták a rajzeszközök. A kisebbek kis kosárkában a három alapszint találják a rajzlap mellett. A nagyobbak már több szint használhatnak, az iskolába készülők pedig már vastagabb ceruza formájú viaszkrétát is kapnak. (Mivel az óvodás keze még nem alkalmas a „három ujjas” ceruzafogásra - ilyen fogás esetén ugyanis a kéz görcsössé válik - ezért kapnak vastagabb téglácska alakú krétákat a kisebb gyerekek.) Így szabadon futnak le a mozgásos impulzusok, az életkornak megfelelő, nagy érzelmi telítettséggel.

Témához nem kötöttek, önállóan tevékenykednek a gyerekek, majd amikor befejezik a munkájukat, az elkészült rajzokat odaadják az óvónőnek, aki minden gyerek számára külön mappába gyűjti össze azokat. Az óvodáskor végén majd valamennyit ajándékként hazavihetik a gyerekek.

Az óvónő maga is rajzol időnként a gyerekek előtt: plakátot készít, vagy olyan képet rajzol, melyben a kivágott mozgatható figurákkal egy mesét is el lehet játszani.

A Waldorf-óvodapedagógia a gyerekrajzokat üzenetnek tekinti, amit a gyerek ad a fejlődéséről. A gyerek rajzaiban nemcsak az figyelhető meg, hogy a képek egyre finomabbak és szebbek, s hogy egyre jobban ábrázolja az őt körülvevő tárgyi világot s a lényeket, hanem a gyerek egész testi és lelki fejlődése tükröződik olyan pontosan, hogy az arra képzett óvónő leolvashatja

---

belőlük a gyerek fejlettségi szintjét, esetleg hiányosságait, speciális szükségleteit.

Kedd - gyapjúkép készítés: ez a technika átmenetet képez a kézimunkához tartozó gyapjufeldolgozás, a plasztikus formálás és a kép-alkotás között. Sok színnel megfestett, kártolt gyapjút filclapokra lehet tenni és így képet készíteni, ami a rajzolás és festés tapasztalatait kiegészíti. Rajzolásakor kemény viaszkrétával, kemény lapon dolgozik a gyerek, festésnél vízfestékekkel vizes alapon fest, levegős gyapjúból „levegős”, kevésbé kontúros képet tud készíteni.

A gyerekek minden héten lehetőséget kapnak egy ilyen kép készítésére, ami egy rövid „kiállítási” idő után szétszedhető és ugyanabból az anyagból következő alkalommal is lehet képet készíteni.

Havonta egyszer az óvónő szintén készít egy nagyobb képet az ünnep témájával kapcsolatosan, és így a gyerekek láthatják a fejlettebb technikát, amit az óvónő használ: Szépen előkészíti, fésüli a gyapjút, színek szerint rendezi egy kosárba mielőtt elkezdené a munkáját. Ezek után úgy kezdi a képet, hogy először különböző színekkel „befesti” a hátteret, majd egyre több nagyon puha, vékony réteget felhasználva alakulnak ki a tárgyak, lények a képen. Csak egy bizonyos távolságból hasonlít az egész egy „rajzolt” képhez.

Szerda - gyurmázás, plasztikus formálás: a csoportszobában a formázáshoz a Waldorf-óvodások élénk, telített színű, a kéz melegétől megpuhuló méhviasz lapocskákat használnak. (Míg a agyag hőt von el az azzal tevékenykedő kezétől, addig a viasz megpuhulása után maga is átmelegszik, s mintegy hőt sugároz. A kisgyerekkori érzékelés szempontjából ez a különbség nagyon fontos.)

A gyerekek mindent formálhatnak, amit akarnak: gyertyákat díszíthetnek, egész vékony, kevéske viasszal; kialakíthatnak egész kis játék-világokat is tárgyakkal, állatokkal, emberi figurákkal. Az elkészített munkákat az évszakasztalhoz, a megfelelő helyre teszik, vagy karácsonykor, mint egy kis betlehemest, ajándékba hazaviszik a szüleiknek.

Az udvaron - főleg a meleg időszakban - a homokkal és vízzel való játék indítja a gyereket „természetes agyagozásra”.

Nagyon fontosnak tartja a Waldorf-óvodapedagógia, hogy a gyerekek megtapasztalják a föld, víz, hő és egyéb természetes „elemi” dolgok minőségét közvetlenül, kipróbálják az anyag és a saját maguk lehetőségeit.

Télen hóvár építésre, hóember készítésre és hóval való mindenféle játéokra kerül sor a kinti szabad játékban.

Csüörtök - a sütés mint formálási tevékenység: a hetenkénti kenyér vagy cipósütés alkalmat ad tésztával dolgozni, azt kiformálni és megsütni. Alapvető formák jönnek létre: kör alakú vagy hosszúkás cipó, „kígyók”, rudak, csigák, fonott kalácsok, koszorúk. Az óvónő az ünnepekhez kapcsolódóan különböző, **egyszerű** formákat alkalmaz a sütésnél. Ezek az évköri változásban ilyenek lehetnek:

- * *Szent Mihály időszak: kard vagy sárkány*
- * *Márton ünnep: percc vagy liba, törpe, manó*
- * *Advent: karácsonyi sütemény, mézeskalács forma*
- * *Szent Miklós: fehér ló*
- * *Farsang: a témához tartozó forma*
- * *Húsvét: kakas*
- * *Mennybemenetel: csillagok*
- * *Pünkösdi: galamb*
- * *Nyári ünnep: rózsák*

Ezek a formák (miután mind nagyon egyszerűek) időnként visszaköszönnek a gyerekek sütemény formáiban, de emellett mindent kipróbálhatnak a gyerekek, és nagyon változatosan élnek is ezzel a formázási lehetőséggel.

Nagyon fontos, hogy az óvónő körültekintően készítse elő a sütetést, és olyan szokásrendszert alakítson ki, amely megteremti a feltételeket ahhoz, hogy végig szépen, nyugodtan haladjon a munka: kézmosás után, fehér kötényben, felhúzott ingujjal ülve az asztalnál lehet elkezdni dolgozni, ahol belisztezzük a munkafelületet és az óvónő a gyerek kezébe adja a tésztát...

Péntek - festés: ugyanúgy mint a sütés, a festés is nagyon körültekintő előkészítést, majd rendrakást igényel. Az óvónő elrendezi a helyet: összeállítja az asztalokat egy bizonyos formára, letakarja viaszosvászonnal és a megszokott sorrend szerint rendezi be a gyerekek munkahelyét: rajztáblákat, szivacsokat, vizes üvegeket, majd festékeket rak az asztalra. A jó minőségű, akvarell papírt a gyerekek vízbe mártják, majd kiterítik a rajztáblákra. Az óvónő énekelve kezdi osztani a nagy széles ecseteket, amelyekkel a gyerekek jó minőségű akvarell színeket helyeznek el, s futtatnak szét a papíron. (A három alapszintet kapják meg a gyerekek és ezekből tudják a vizes papíron „kikeverve” előállítani a többi szint.) Fontos, hogy a tevékenység a színből, a színélményből indul ki és kontúrtales. A hatás: egymásba folyó színhatárok.

Az a rajzolásban is megfigyelhető folyamat, hogy tükröt mutat az elkészült kép a gyerek saját világélményéről és fejlődéséről, a festésénél is megfigyelhető. A gyerek szabadon dönti el, hogy melyik színnel fest és, hogy mikor van a munkájának vége. Befejezéskor egy festőszekrénybe viszik a rajztáblákat, ahol majd megszáradnak a képek, amelyek szintén a gyerekek mappájába kerülnek. Ahogyan az előkészítésnél is segítettek a gyerekek, ugyanúgy részt vesznek az ecset és a szivacsok kimosásában, a víz cserélésében, - majd amikor az utolsó kis csoport is befejezte a képeit, a rendrakásban és az üvegek kimosásában is.

A festésnek ez a fajta, az életkor sajátosságainak megfelelő megközelítése vezeti el a gyereket későbbiekben a valódi ábrázoló tevékenységig az iskolában. Igazi festményekkel is találkoznak az óvodások. Különböző ünnepekhez tartozó reprodukciókat tesz ki az óvónő a falra és az évszakasztalon képeslap formában változó tartalommal mindig jelen vannak a képek. Születésnap ajándékként az ünnepeltnek az óvodástársai választanak ki az óvónő gyűjteményéből egy képeslap nagyságú festmény reprodukciót.

Szabad játék

Ahogy már többször szóba került, **a gyerek szabad játéka kiemelt fontosságot élvez a Waldorf-óvodai élet tevékenységi formái között.** A megfelelő tanulási forma ebben az életkorban **nem** az úgynevezett játékos tanulás: hanem a **valódi tapasztalatszerzés**, melyre a Waldorf-óvodai élet egésze ad lehetőséget.

A szabad játék idejében végzett munka jellegű tevékenységek az udvari játék, a kerti munka vagy a séták, kirándulások). A játék mellett a gyerekek rácsodálkozhatnak a természetre, az évszakoknak megfelelő változásokra.

A Waldorf-óvodai napirendben **minimálisan** kétszer, egy-egy óra szabad játékra van ideje a gyerekeknek. Ezzel biztosított a kisgyerek szükségleteiből fakadó játék igényének kielégítése az óvodában.

Ez alatt az idő alatt látóterükben az óvónő különböző munkákat végez (háztartási, kerti, kézműves tevékenységben). Az óvónő feladata, hogy a munkája körül olyan hangulatot áradjon szét, hogy a gyerekek ebben a meleg, derűt sugárzó légkörben, „mint egy burok alatt” érezzék magukat, s így folytathassák a játékot. Arra is van lehetőség, hogy a gyerek rövidebb időre „segítsen” az óvónőnek. **Nem a munka eredménye, a teljesítmény a fontos, hanem az igazi örömet okozó tevékenység folyamata.** A gyerek rácsodálkozva veszi fel az óvoda „életműhely”-nek is nevezhető mindennapjainak mozzanatait és saját helyét megtalálja a csoport élő, tevékeny közösségében. A szabadon játszó gyerekek rendelkezésére állnak a különböző kuckók, állandó vagy ideiglenesen kiépíthető házacskák és az ezekhez tartozó berendezések, a sarokba támasztott bot-paripák vagy a fogasra akasztott palástok, koronák, kardok ugyanúgy, mint a bábsarok bábbui és babái vagy a nagy fa- és kő építőelemek, illetve a különböző természetes anyagok, bársonyok, vásznak, szőrmék, selymek.

A játékszerek nagy része alapelvszerűen nem részletesen kimunkált, s ezzel is elősegíti a gyerek fantáziájának tevékenységét.

A különböző, természetből származó tárgyak alkalmasak arra, hogy sok mindent jól helyettesítsenek anélkül, hogy rendeltetésükkel ellentétes módon kerülnének felhasználásra.

A gyerek úgy alkalmazza a játékszert és játékbútort, az anyagokat, ahogyan szüksége van azokra: környezetét alakítja, játékvilágát megteremti és annak lakosává válik. Fontos, hogy a felnőtt ezt figyelemmel kísérje és megértéssel kövesse.

Az adott helyzetben, megfelelő eszközt vagy ötletet tudjon felajánlani, ha például: a gyerek nem talál be a játék világába, hangulatába, a játék elakad vagy túl erősen leragad a játészó egy monoton, egyoldalú játékformánál.

Az óvónő törekszik arra, hogy a konfliktushelyzeteket megelőző jeleket észrevegye és ilyenkor időben, tapintatosan belépjen a gyerekek játékvilágába mint szereplő, aki továbbsegít, majd kilép újra, mintha ott se lett volna.

A probléma megoldását esetleg egy kérdés felvetésével segíti elő, így a gyerekeket egy általuk megtalált, új folytatási lehetőségre vezeti. A szabad játék ilyen vezetése nem jelenti a tevékenységbe való beavatkozást, és annak irányítását. Azt az érzést kelti a gyerekekben, hogy ők uralják a saját játékukat, egész helyzetüket - s ez így is van.

VII. A WALDORF-ÓVODAPEDAGÓGUS FELADATAI

Waldorf-óvodában felsőfokú, állami diplomával és Waldorf Óvodapedagógiai Szemináriumi végzettséggel rendelkező óvónő vezethet csoportot.

Segítőként dolgozhat mellette még átképzésen lévő óvónő. (A továbbképzés minimálisan három éves, amit kiegészít a legalább egy éves tapasztalt Waldorf-óvónő melletti gyakorlati év.)

A csoportvezető Waldorf-óvónő nagy szabadsággal és teljes körű pedagógiai felelősséggel végzi a munkáját a Waldorf-óvodapedagógiai alapelvek szerint.

Az óvónő feladatai összefoglalva a következők:

- 1. A csoportegység benti és kinti berendezéseinek és tárgyainak kiválasztása.*
- 2. Az évi, havi, heti, napi ritmusok folyamatos kidolgozása, a szokásrendszer kiépítése.*
- 3. A csoport egészséges életmódjának kidolgozása és betartása.*
- 4. A különböző tevékenységek megtervezése, előkészítése, levezetése, majd utólagos áttekintése.*
- 5. Az óvodai csoport összeállítása (pedagógiai szempontok szerint).*
- 6. Minden gyerek egyéni fejlődésének megfigyelése és segítése.*
- 7. A szülőkkel való közösségi kapcsolat kialakítása és ápolása, problémák esetén közös megbeszélés és útkeresés.*
- 8. Együttműködés a többi óvónővel. Gyakorlatvezetés vállalása a továbbképzésen lévő óvónők számára.*
- 9. Aktív részvétel a pedagógiai vezetésben, és a kollégákkal való konferenciákon.*
- 10. Együttműködés az orvossal, az iskolával és egyéb szakemberekkel.*
- 11. Folyamatos önképzés, továbbképzéseken való részvétel, bekapcsolódás a Waldorf-óvodák regionális, országos és nemzetközi együttműködésébe.*

Tervezés és visszatekintés

A Waldorf-óvoda pedagógusai jelentős időt és munkát szánnak arra, hogy következetesen és állhatatosan megformálják és kidolgozzák a maguk munkájának tervszerű egyéni keretét, figyelembe véve a napok, hetek ritmusát, a legapróbb rész-mozzanatokat és módszertani lépéseket az egész év folyamatában.

A Waldorf-óvónő rendszeres visszatekintést végez: mérlegeli, végig gondolja, hogy elképzelései milyen formában váltak valóra.

A visszatekintés több szintre vonatkozik: a napra, az adott ünnepszakra, a gyerekek egyéni fejlődésére. Általában az óvónő saját magának naplót vezet a tapasztalatairól, megfigyeléseiről, s a problémás helyzetekről. Ezek a feljegyzések azért fontosak, mert a csoportvezető óvónőtől elvárható, hogy a gyermek fejlődési szintjét, problémáit, lehetőségeit folyamatosan kövesse az óvodaérettség és a iskolaérettség között.

Gyermekmegfigyelés, gyermekmegbeszélés

*Már az óvodába való felvételnél a szülők részletes leírást írnak, amelyből a terhesség időszakától kezdve a születésén át az óvodába lépésig nyomon követheti az óvónő a gyermek testi, lelki és szellemi fejlődését, megismerheti a gyermek szokásait, rokon- és ellenszenvéit, félelmeit és örömeit. A gyermek megnyilvánulásait a mozgásban, a játékban, a rajzban a kibontakozó személyiség első jelzőjeként fogja fel az óvónő. Az óvónő már ettől az első találkozásuktól, a felvételi beszélgetéstől fogva **élő, belső képet alakít ki a gyerekről**, amely folytonosan változik, soha se lesz kész, állandóan fejleszhető marad. A gyereket úgy tekinti, mint egy feltett kérdést, amit egyre jobban kell értenie ahhoz, hogy tudja őt segíteni a felnövekedésben. Ebből a célból az óvónők maguk elé idézik - lehetőleg minden nap - az esti órákban, elalvás előtt csoportjuk gyerekeit, s ez a mindennapos praxisban igen hasznos gyakorlatnak bizonyul.*

Ha alszanak rá egyet, a következő napon előálló helyzetekben feltehetőleg nagyobb intuíciós, improvizatív erővel találnak majd gesztust, szót vagy cselekvést segítségül.

A gyerek mindennapi öltözködésétől, táplálkozási és alvási szokásain át, játékaig úgyszólván minden testi, lelki mozzanat szóba kerül az óvónők és a szülők rendszeres beszélgetéseiben.

A konferencia

A Waldorf-intézményekben a tanárok és óvónők - együtt vagy külön - minden héten rendszeresen tartanak konferenciát.

A konferencia pedagógiai és technikai, adminisztratív részből áll, s mivel a Waldorf-intézményeknek egyszemélyes hierarchikus vezetőjük gyakorlatilag nincs: minden nevelésre, pedagógiára közvetve vagy közvetlenül kiható kérdésben a konferencia vezeti az óvodát, iskolát. Itt születnek azok a döntések, amelyeket az intézmények életében elkerülhetetlenül meg kell hozni.

A konferencia leglényegesebb része azonban nem e fenti technikai vezetés, hanem a pedagógiai erőforrások megnyitása. A pedagógiai részben minden esetben gyermekmegbeszélésre is sor kerül, és ez a legterjedelmesebb, leglényegesebb mozzanat. Itt próbálják a gyakorlatban tudatosan alkalmazni azokat az ismereteket, melyeket a pedagógiai konferencia másik, folytonosan továbbképző részében szereznek a pedagógusok, illetve amelyeket a mindennapi gyakorlatból az önnevelésben kifejlesztett intuitív megismerő erőket is alkalmazva merítenek.

A gyermekmegbeszélésen megint csak a szomatikus orvosi szempontoktól kezdve, a lelki és szellemi állapotrajzon át az alkat és temperamentumbeli beágyazódottságig, a családi helyzetig mindaz szóba kerül, ami egy gyerek szempontjából további fejlődését illetően lényeges lehet. Amikor a konferenciái eset-megbeszélésen a pedagógus bemutatja a gyereket, általában érezhetővé válik a testi és lelki állapotrajz részletező finomságában és plasztikus kivitelezésében, hogy itt többszörösen feldolgozott, elmélyült ismeretről van szó.

*A csoportvezető óvónők közössége, amely egyben az óvoda pedagógiai vezetése, **közösen** érez és **visel felelősséget** az óvoda minden gyereke iránt. Ezért mindig közösen döntenek egy-egy gyerek óvodai felvételéről, ezért folytatnak közös gyerekmegbeszéléseket és közösen keresnek utakat és megoldásokat a gyerek javára. Ezeken a konferenciákon lehetőleg az orvos és az euritmista is részt vesz a többi óvónővel együtt.*

Együttműködés a szülőkkel

A Waldorf-intézményekbe való felvételkor az az alapvető kérdés, hogy a szülők ismerik-e a Waldorf-pedagógiát és az intézmények működését legalább olyan mélységig, hogy világos képük legyen arról, milyen közegbe, környezetbe hozzák, adják gyerekeiket. Ehhez természetesen programok, cikkek, előadások és a nyitott ünnepek is hozzásegítik őket. Vannak óvodák, ahol a jelentkező gyerekek szülei a felvételt megelőző évben részt vehetnek előkészítő szülői esteken, esetleg a gyerekekkel közös baba-mama csoporton, közös munkadélutánon, pedagógiai beszélgetéseken. Az óvodai közösség kialakítása és a gyerek fokozatos óvodához szoktatása érdekében az óvónő és a szülők közötti megállapodás szerint a felvett gyerek előzetesen „vendégségbe” járhat leendő csoportjába.

***A szülők és az óvoda pedagógusai kölcsönösen egy bizonyos fajta együttműködést kell, hogy felajánljanak egymásnak és elfogadjanak egymástól.** Ez az együttműködés természetesen a gyerekre irányul és a gyerek javát keresi. Fogadóórákat, családlátogatásokat tart az óvónő, és a szülői esteken a szülők tovább ismerkednek a Waldorf-pedagógiával, itt maguk is átélhetik a gyakorlati tevékenységekben mindazt, amit gyerekeik csinálnak napközben az óvodában. A szülők intenzíven részt vesznek az óvoda fenntartásának mindennapi tevékenységében, mind gyakorlati, mind anyagi értelemben. A Waldorf-óvoda szociális szervezeti forma, ahol a gyerekekért történik minden, és a felnőttek együttműködnek azért a célért, hogy eredményesen és zavartalanul folyhasson a pedagógiai munka.*

VIII. A WALDORF-ÓVODA MŰKÖDÉSI FELTÉTELEI

A személyi feltételek:

A csoportvezető óvónő rendelkezzen felsőfokú végzettséggel, valamint a Waldorf-óvodák Nemzetközi Szövetsége által elismert elméleti és gyakorlati képesítéssel.

A csoport másik óvónője amennyiben nem rendelkezik a fent említett képesítéssel, folyamatosan szerezzze meg.

A csoport beindításának feltételei:

A szülők ismerjék a Waldorf-óvodapedagógia céljait, az óvónő vezetésével a célok helyi megvalósításának legyenek aktív részesei.

A gyerek felvételéről a csoportvezető óvónő (óvónők) döntenek.

Az óvodai munka beosztását, a szülőkkel való közös tevékenység munkarendjét, a szülőkkel egyeztetve, a módszertani követelményeknek megfelelően, a csoportvezető óvónő határozza meg.

Az induló Waldorf-óvodai csoport bekapcsolódik a regionális, országos és nemzetközi szinteken folyó közös pedagógiai munkába, mely szakmai támogatója és egyben kontrollja.

A csoport folyamatos működésének feltételei:

A nevelő munkáért a csoportvezető óvónő felelős. A szülők a munka eredményességét együttműködésükkel és támogatásukkal segítik. Az évkör ünnepeit közösen készítik elő. A szülők részt vesznek a csoportszoba berendezésében, a játékkészítésben, a tárgyi feltételek gazdagításában.

A csoport életéhez szükséges berendezések, felszerelések, speciális anyagok beszerzéséről a rendelkezésre álló költségvetési keretösszeg erejéig a csoportvezető óvónő gondoskodik. Fokozatosan kialakítja a Waldorf-pedagógia ajánlásainak megfelelő környezetet (kert, udvar, konyha) és az igényelt étkezési rendet.

A tárgyi feltételek

A Waldorf-óvoda teljes egészében és minden részletében az óvodáskorú gyerekek sajátos életformáját, egészséges fejlődését szolgálja.

A tárgyi feltételek területén a Waldorf-óvodapedagógia szükségesnek tartja a rendkívül tudatos választást. A pedagógiai szempontot mindig elsődlegesnek tekintve, a legegyszerűbb környezet (tér, tárgyak, bútorok) is alkalmas lehet a Waldorf-óvoda megvalósítására.

Feltételek:

Az épület árasszon minél családiasabb, otthonosabb érzést;

célszerű, ha a csoportszoba, az előtér, a vizes blokk, az öltöző, a konyha és a kamra egy családi házhoz hasonló egységet képeznek, főbejárattal és teraszajtóval a kertbe, akkor is, ha többcsoportos az óvoda.

Az udvar és a kert legyen elég nagy ahhoz, hogy szülőkkel együtt is elférjen a csoport, a homokozó, a virágágyások és a konyhakert mellett legyenek fák, bokrok, virágok, minél jobban hasonlítson az egész egy „tündérkert”-hez. Legyen lehetőség elbújni, mászni, futni, házikót építeni, játékokat (köteleket, gólyalábakat) és kerti szerszámokat tárolni. Jó ha van kerti csap is.

A csoportegység térbeli felosztása olyan legyen, hogy minden háztartási, kézműves és egyéb tevékenységnek egyértelmű és megfelelő hely jusson:

* *konyhai rész tűzhellyel (esetleg kemencével) és mosogatóval*

* *satupad szerszámokkal, hely a barkácsoláshoz*

- * *sarok, ahol a kézimunkák kellékei vannak*
- * *elég hely, ahol az egész csoport összejöhet mesélésre, ünneplésre*
- * *megfelelő nagyságú hely a körtáncnak, mozgásos játéknak*
- * *játszósarok (babaház, bolt, babakonyha)*
- * *fürdőszoba, öltözők.*

A berendezés a következőknek feleljen meg:

*A **bútorok** (tömör fából) legyenek szépen megmunkálva, harmonikus szép formákkal; több funkciónak is meg tudjanak felelni, változtathatóak, átrendezhetőek legyenek, (asztalok, székek, padok, polcok, szekrények, játszó bútorok: úgynevezett állványok, paravánok, térelválasztó funkcióval).*

*A **textíliák** legyenek természetes anyagokból (gyapjú, len, vászon, pamut, bársony, selyem).*

*A **naponta használandó alapanyagok** legyenek a gyerek számára jól láthatóak (például: színes gyapjú kosárban, müzli üvegben, stb.), csak a nagyon*

„értékes”, ritkán használandó dolgok kerüljenek a szekrénybe.

*A **játékszerek, játékeszközök** (melyek többé-kevésbé kimunkáltak) legyenek természetes anyagokból:*

- * *állandóan vagy ideiglenesen felépíthető házacskák és berendezéseik*
- * *többféle méretű és színű kendők, leplek, kötelek, zsinórok*
- * *fából készített játékok, hajók, autók, figurák, állatok; gyökerek, ágak, rönkök, varrott babák, bábuk*
- * *kötött állatok, bot nyelvű lovagolható paripák, lókantárok*
- * *fejdíszek, koronák, palástok*
- * *kosárnyi kagyló, fenyőtoboz, kövek, kavicsok, magok, gyökerek, fakérgék...*
- * *nagy, puha báránybőrök, színes rongyszőnyegek.*

A játékszerek felsorolása csak a lehetőségek egy részét mutatja; sok minden függ az adott helyzettől, a csoport összetételétől, ezért főleg pedagógiai szempontok vezérlik az óvónőt a játékszerek kiválasztásában.

IX. ÖSSZEFOGLALÁS

A Waldorf-óvoda célkitűzései:

- 1. A Waldorf-óvodapedagógia tiszteli a gyerek emberi méltóságát és feladatának tartja, hogy előkészítse egészséges életvitelét.*
- 2. Nem szabályokat és tilalmakat akar megvalósítani, hanem a gyerek és a felnőttek művészi erőkkel áthatott együttélését.*
- 3. Mindez akkor valósítható meg, ha a nevelő nyitott, járatos az embertani ismeretekben - elméletben és gyakorlatban egyaránt - , képes az egyedi, az általánostól eltérő különös megfigyelésére, nincsenek előítéletei s így felfogja a gyerekből érkező, szükségleteiből fakadó felszólításokat.*
- 4. Pedagógiai fejlesztő munkájának alapelvén kívánja tenni az utánczást, amely az óvónők szeretetteljes mintaképző szolgáló tevékenységét követi. El akarja érni, hogy az óvónő ne direkt utasításokkal vezessen, hanem figyelmes, gondozó vezetést gyakoroljon, ami a gyermeki személyiség még hiányzó belső vezéreltségét helyettesíti.*
- 5. Segíteni kívánja, hogy a gyerek a benne működő természetes erőket szabadon tudja fejleszteni: érzékelésben, utánczásban, játékban és egyéb tevékenységekben.*
- 6. A játékokhoz szükséges eszközök egyszerű kiképzésével növeli a gyerek fantáziáját és az alakító tevékenységek belső aktivitását.*
- 7. A nap szervezésével (napirend) lehetőséget akar adni arra, hogy a gyerek érzékeit és cselekvési lehetőségeit kihasználva, jó szokásokra tegyen szert - az akarat nevelésével, erősítésével s nem megtörésével.*
- 8. Lehetővé akarja tenni, hogy a gyerekek az értelmes és áttekinthető tevékenységeket átélhessék és utánozhassák, el akarja érni, hogy így kerüljön a felszínre az átélés és cselekvés összefüggésében az értelmi képesség és felfogó erő.*

9. *El akarja érni, hogy a gyerek a nevelőt tekintse példaképül, erkölcsi minőséget juttasson átélésbe és a tevékenykedésekbe; így kerüljön kapcsolatba az erkölcsiséggel anélkül, hogy az mint szabály vagy külső előírás nyomasztóan hasson s ugyanakkor hatástalan maradjon.*
10. *Célja, hogy a gyerek a többi gyerekkel együttműködve szabad játék során megtanulja egyénileg továbbfejleszteni azokat a képességeit (intelligencia, fantázia, átélés, kezűgyesség, szociális magatartás), melyeket elsajátított.*
11. *Fel akarja ébreszteni a gyerek lassan tudatossá váló érzékenységét szociális környezetén (a csoporton, a családon) belüli felelőssége iránt, és el akarja érni, hogy megtanuljon az előforduló feszültségeken felülkerekedni.*
12. *Meg akarja valósítani, hogy a gyerek az éves ünnepkört ritmikus ismétlődésben énekelve, játszva élje át, ünnepeljen a nevelőkkel és a szülőkkel. (Az örömteli tevékenységben a fogalmak, az értékek megelevenednek és megbecsültté válnak; így lesznek életük alakításának egészséges elemeivé.)*
13. *El akarja érni, hogy a gyerekek a mesélések és előadó játékok (például mesejátékok) során tiszta és érzékletes nyelvet sajátítsanak el, azt helyesen kapcsolják össze kifejező mozgásokkal, taglejtésekkel. Ennek átélésében fejlődik az a differenciált kifejezőképesség, ami az iskolai tanulási készség alapja.*
14. *A gyerek élményvilágát, formálóerejét a művészeti - ábrázoló - tevékenykedés által (egyszerű festés, formázás, éneklés, euritmia, tánc) felszínre kívánja hozni.*
15. *Az óvoda figyelembe kívánja venni: a gyerek érettségi szintjét, mind az óvodai felvételtkor, mind az iskolakezdés időpontjának meghatározásánál. A Waldorf-pedagógia az iskolaérettség kritériumait nem célkitűzésnek tartja, nem alkalmaz külön iskolára felkészítő foglalkozásokat. Úgy tekinti, hogy az életkori sajátosságoknak nem megfelelő a túl korai fejlesztés. **Az idő előtti absztrakt, verbális és intellektuális tanítás elvonja a személyiség önfejlesztő erőit azoktól az adott életkorban legfontosabb feladatoktól, melyek a testi, lelki egészséget szolgálják.***

16. *A testi, lelki és szellemi erő sokoldalú fejlődésében-fejlesztésében is minden elhamarkodottság nélkül, egyéni érettsége és szükségletei szerint akarja a gyereket vezetni.*
17. *A Waldorf-pedagógia hozzá akarja segíteni a gyereket nyitottság elsajátításához, a másság elfogadásához, a természet értő szemléletéhez, s utat akar nyitni - most még csak mesei, érzéketes szinten - a majdan globális szemléletmód előtt.*
18. *A Waldorf-pedagógiai nevelés nagy hangsúlyt kíván helyezni a helyi hagyományok, a kulturális örökség megismerésére, ápolására is. Így lesz a Waldorf-óvoda mindenütt hasonló és mégis mindig más.*
19. *A Waldorf Óvodapedagógiai Program szakszerűtlen felhasználását - a megfelelő felkészülés hiányának következtében - a nemzetközi és a hazai Waldorf-óvodák közössége kivédeni szeretné. A „Waldorf” nevet csak ott használhatják, ahol megfelelő képzettségű pedagógusok és a Waldorf-pedagógiát igénylő szülők vannak.*

IRODALOMJEGYZÉK:

Carlgren, Frans -

Klingborg, Arne *Szabadságra nevelés*
Waldorf Könyvek II., Budapest, 1995.

Czirják Tünde *Szakdolgozat - Waldorf Óvodapedagógiai Szeminárium*
keretében
Solymár, 1995. Kézirat.

Goebel, Wolfgang -

Glöckler Michaela *A nagy gyermek-kalauz*
Futura Könyvek, Budapest, 1994.

Grunelius, M. Elisabeth

Erziehung im frühen Kindesalter
Novalis Verlag, Schaffhausen, 1980.

Haller, Ingeborg *Das spielende Kind*
Verlag Freies Geisteslebens, Stuttgart, 1991.

Leber, Stefan *Die Menschenkunde der Waldorfpädagogik*
Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1993.

Lievegoed, B. C. J. *Entwicklungsphasen des Kindes*
Mellinger Verlag, Stuttgart, 1979.

Köhler, Henning *Von ängstlichen, traurigen und unruhigen Kindern*
Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1994.

- Plattner, Elisabeth** *A nevelés mindennapi művészete*
Futura Könyvek, Budapest, 1995.
- Schad, Wolfgang** *Erziehung ist Kunst*
Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1994.
- Steiner, Rudolf** *A gyerek nevelése szellemtudományi szempontból*
Jáspis Kiadó, Budapest, 1993.
- Steiner, Rudolf** *A szabadság filozófiája*
Édesviz Kiadó, Győr, 1990.
- Steiner, Rudolf** *A szociális élet kérdései*
Mandátum Kiadó, Budapest, 1990.
- Vekerdy Tamás** *Waldorf-óvodák, Waldorf-iskolák az NSZK-ban*
Kritika, 1989. 4. sz.
- Vekerdy Tamás** *A Waldorf-óvoda Solymáron I.*
Óvodai Nevelés, 1989. 11. sz.
- Vekerdy Tamás** *A Waldorf-óvoda Solymáron II.*
Óvodai Nevelés, 1989. 12. sz.
- Vekerdy Tamás** *A Waldorf-óvoda programjáról*
Házilag sokszorosítva, 1994.